

**ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ)**

**КОМУНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
“ІНСТИТУТ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПЛАНУ м. КИЄВА”**

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 32, тел. (044) 234 85 89, факс: (044) 234 25 82, www.kievgenplan.grad.gov.ua

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПЛАН м. ТРОСТЯНЕЦЬ

ТОМ 2

КНИГА 1

ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ОПОРНИЙ ПЛАН м. ТРОСТЯНЕЦЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Договір від 17.08.2012 року № 324/ГП-12

Замовник: Тростянецька міська рада

Начальник _____ **Броневицький С.П.**

**Перший заступник начальника –
головний архітектор організації** _____ **Присяжнюк В.Ф.**

**Заступник начальника з нормативно-
методичних питань** _____ **Нечасєва Т.С.**

**Начальник Інженерно-планувального
Управління, Головний інженер проекту** _____ **Соболєв І.О.**

**Головний архітектор проекту
історико-архітектурного опорного плану** _____ **Юрченко С.Б.**

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПЛАН м. ТРОСТЯНЕЦЬ

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПЛАН м. ТРОСТЯНЕЦЬ

ТОМ 2

Книга 1

**ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ОПОРНИЙ ПЛАН м. ТРОСТЯНЕЦЬ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Пояснювальна записка

Книга 1

Вступ	4
Розділ 1. Історичний та планувальний розвиток населеного пункту	8
1.1. Коротка історична довідка	8
1.2. Природні особливості місцевості, що визначають своєрідність планування та просторової побудови населеного пункту	18
1.3. Основні етапи розвитку планування та історичного формування забудови населеного пункту	21
Розділ 2. Аналіз існуючої архітектурно-містобудівної ситуації населеного пункту	40
2.1. Аналіз існуючої планувальної структури населеного пункту	40
2.2. Архітектурно-художні особливості історичної забудови	41
2.3. Елементи історичного озеленення і благоустрою	64
2.4. Архітектурно-просторова композиція та пейзажно-видова структура історичного центру населеного пункту	66
Розділ 3. Комплексна історико-культурна оцінка території населеного пункту	71
3.1. Узагальнена оцінка культурної спадщини населеного пункту	71
3.2. Історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, об'єкти природно-заповідного фонду	72
3.3. Аналіз зон охорони пам'яток культурної спадщини, що є діючими на час складання історико-архітектурного опорного плану	76
3.4. Загальна характеристика історичного ареалу населеного пункту	78
Додатки:	82
1. Списки нерухомих об'єктів культурної спадщини	83
2. Список об'єктів природно-заповідного фонду	91
3. Списки використаних документів та матеріалів, літератури, архівних джерел	92
4. Картографічні та іконографічні матеріали	101
5. Фотофіксація, зроблена під час натурних обстежень	132

Авторський колективРозділу «ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ОПОРНИЙ ПЛАН
м. ТРОСТЯНЕЦЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ»:

Заступник начальника КО «Інститут Генерального плану м. Києва» з нормативно-методичних питань, Головний архітектор проекту	Нечаєва Т.С.
Начальник Інженерно-планувального управління КО «Інститут Генерального плану м. Києва», Головний інженер проекту	Соболев І.О.
В.о. начальника Управління генерального плану міста КО «Інститут Генерального плану м. Києва»	Македон В.М
Науковий керівник, кандидат архітектури, учасник натурного обстеження з фотофіксацією, автор текстів, креслеників, упорядник ілюстративної частини	Вечерський В.В.
Головний архітектор проекту, учасник натурного обстеження з фотофіксацією, співавтор креслеників	Юрченко С.Б.
Історик, учасник натурного обстеження з фото фіксацією та підготовки текстових матеріалів	Поштаренко Ю.Г.
Архітектор, виконавець графічної частини	Іванов П.А.

Вступ

Історико-архітектурний опорний план м. Тростянець Сумської області розроблено на підставі завдання на виконання вказаних науково-дослідних робіт, затвердженого 31 січня 2013 року в межах виконання проекту Генерального плану м. Тростянець.

Необхідність здійснення такої роботи впливає з вимог Законів України "Про охорону культурної спадщини", "Про регулювання містобудівної діяльності", постанов Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 878 "Про затвердження Списку історичних населених місць України", від 03.07.2006 № 909 "Про затвердження Порядку визнання населеного місця історичним", від 13.03.2002 № 318 "Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць".

Мета дослідження полягає в забезпеченні збереження пам'яток та об'єктів культурної спадщини, традиційного характеру середовища м. Тростянець. Для досягнення цієї мети вирішуються такі завдання:

- вивчення джерельної бази;
- аналіз нерухомої культурної спадщини міста;
- історико-архітектурні та історико-містобудівні дослідження міста;
- дослідження наявних на сьогодні розпланування і забудови міста, етапів та принципів їх формування;
- визначення історико-культурної цінності території міста;
- визначення меж історичного ареалу міста;
- визначення режиму використання території історичного ареалу міста.

Об'єктом дослідження є територія міста Тростянець, занесеного до Списку історичних населених місць України. Предметом дослідження є розпланувально-просторовий устрій міста, ландшафт території міста, забудова, об'єкти і пам'ятки культурної спадщини, а також пошук оптимальних методів і

заходів з охорони нерухомої культурної спадщини міста та збереження традиційного характеру його середовища.

Дослідницькі методи, які використані в цій роботі, відповідають загальноприйнятій методології історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень, яка найповніше висвітлена в науковій монографії В. Вечерського¹.

Результатом цих досліджень став історико-архітектурний опорний план м. Тростянець, визначені межі і режими використання історичного ареалу міста.

Графічна частина роботи представлена відповідними креслениками згідно з завданням.

Практичне значення цього дослідження полягає у призначенні його для використання при розробленні Генерального плану м. Тростянець та плану зонування міської території.

Представлена робота не є першим дослідженням на цю тему. У 1989 р. колектив науковців інституту КиївВНДІТІАМ за авторською участю та під керівництвом Вечерського В. В. за участю Логвин Н. Г. вивчив культурну спадщину міста й опрацював перший історико-архітектурний опорний план і проект зон охорони пам'яток м Тростянець. Було визначено території окремих пам'яток, охоронні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони археологічного культурного шару². Ці зони охорони пам'яток були враховані в розробленому інститутом КиївВНДІПмістобудування у 1991 р. (ГАП Карев В. С.) Генеральному плані м. Тростянець, який є чинним на сьогодні.

---

¹Вечерський В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. – К.: НДІТІАМ, 2003. – 560 с.

² Історико-архітектурний опорний план і проектні пропозиції по зонах охорони пам'яток історії і культури г. Тростянця Сумської обл. – В 2-х Т. / КиївВНДІТІАМ. – К., 1989. – Рукоп. – ДІФ НДІТІАМ. – Інв. №№ 1617, 1618. – Договір № 3/89. – 106 с., 5 арк. креслеників, 108 іл. (відповідальний виконавець і керівник роботи Вечерський В. В.; у співавторстві з Логвин Н. Г.).

Тому історико-архітектурний опорний план та визначення історичного ареалу, запропоновані нами в цій роботі, базуються як на сучасних дослідженнях нерухомої культурної спадщини та традиційного характеру середовища м. Тростянець, так і на ґрунтовному переосмисленні зазначених вище попередніх напрацювань.

Науково-проектна документація розроблена відповідно до чинних законодавчих актів, нормативних та методичних документів України, зокрема:

Закон України "Про основи містобудування" (від 16.11.1992 р. з подальшими змінами).

Закон України "Про архітектурну діяльність" (від 20.05.1999 р. з подальшими змінами).

Земельний кодекс України (від 25.10.2001 р., з подальшими змінами).

Концепція сталого розвитку населених пунктів, схвалена постановою Верховної Ради України від 24.12.1999 № 1359-XIV.

Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" (2011 р., з подальшими змінами).

Закон України "Про охорону культурної спадщини" (від 08.06.2000 р., з подальшими змінами).

Закон України «Про охорону археологічної спадщини» (2004 р., з подальшими змінами).

Список історичних населених місць України (міста та селища міського типу), затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 р. № 878.

Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 р. № 909, якою затверджено Порядок визнання населеного місця історичним.

Порядок визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць; затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 318.

Постанова Кабінету Міністрів України від 25. 08. 2004 №1094 «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природо-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення».

Порядок розроблення історико-архітектурного опорного плану населеного пункту, затверджений наказом Мінрегіонбуду від 02.06.2011 № 64.

ДБН Б.2.2-3-2012 «Склад та зміст історико-архітектурного опорного плану населеного пункту».

ДБН Б.2.2-2-2008 «Склад, зміст, порядок розроблення та затвердження науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування».

ДБН Б.1.1-15:2012 «Склад та зміст Генерального плану населеного пункту».

Розділ 1. Історичний та планувальний розвиток населеного пункту

1.1. Коротка історична довідка

Тростянець належить до дуже цікавої категорії населених місць: це історичне село (а не місто), що здавна мало дуже розвинену промисловість. Містом воно стало вже за радянської влади. Зараз це – районний центр Сумської області, мале місто з населенням близько 21,5 тисяч осіб, яке лежить на автомобільній магістралі та залізниці між Сумами й Харковом на берегах р. Боромлі – правого допливу р. Ворскли. Відстань від обласного центру 58 км. Через територію міста проходить автодорога Глухів - Харків, та залізнична магістраль Ворожба - Суми - Харків. Залізнична станція «Смородине» є одним зі значних залізничних вузлів Сумської області.

Ці терени були залюдненими ще до Різдва Христового, причому місцева людність торгувала з античним Середземномор'ям про що свідчать знахідки римських монет на околицях (с. Жигайлівка)³. Уздовж вододілу річок Ворскли і Псла від Тростянця у Краснопільський район простяглася низка курганів. В околицях відомі скіфські та сіверянські городища, могильники⁴.

Роменське городище на околиці Тростянця, на березі однойменного струмка, дослідив на поч. ХХ ст. Д. Багалій. Нині воно не існує, оскільки було знищене кар'єром цегельні.

До ХVІІ ст. ці терени входи в ареал кочівників й осілого населення тут не було. Слободу Тростянець заснували вихідці з Правобережної України після 1652 р. (між 1652 та 1660 рр.). Походження топоніма пов'язане зі струмком Тростянкою, на березі якого оселилася перша партія переселенців. Другий центр заселення був на березі струмка Буровця біля підніжжя Охтирської гори (так назвали відгалуження плато, що домінувало в ландшафті з боку шляху в

---

³ Богомолів А., Безсмертний В. Найдревніші поселення Тростянеччини // Ленінським шляхом. – 1969. – 30 січня.

⁴ Історія міст і сіл України: Сумська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1973. – С. 575.

Охтирку). Первісно землями тут володіли козаки й селяни (посполиті), а з 1676 р. Тростянцем заволодів Охтирський полковник Іван Перехрестов. Царською грамотою від 25 січня 1682 р. це помістя закріпили за ним як винагороду за вірну службу. У 1693-1696 рр. до помістя І. Перехрестова примезували землі, куплені у дітей боярських навколишніх сіл Люджа, Радомля, Боромля⁵. Після того, як полковник потрапив у царську опалу в 1704 р., поселення "відійшло в казну". У 1720 р. російський цар Петро I подарував Тростянець своєму духівникові, місцевому уродженцю протоіерею Тимофію Васильовичу Надаржинському. На той час у Тростянці було 250 селянських дворів, а основним заняттям населення було хліборобство⁶.

Вознесенська дерев'яна церква відома з 1660 р. Стояла вона в південній частині сельбища під Охтирською горою. З 1700 р. відома місцева церковна школа. У північній частині поселення, на підвищенні при впадінні в р. Боромлю струмка Тростянець, містилася панська садиба, в якій у 1720-х рр. збудували панський будинок.

Відповідно до «Переписи слободских полков гв. майора Хрущева» 1732 р. у Тростянці зафіксовано 941 особа «подданных черкас у Осипа и его брата» (Надаржинських)⁷. Після реформи слобідських полків 1732-1737 рр. селяни Тростянця потрапили в кріпацтво.

До 1765 р. Тростянець відносився до Охтирського слобідського полку, а після адміністративної реформи 1765 р. – до Охтирської провінції Слобідської Української губернії, в 1780-1796 рр. – до Охтирського повіту Харківського намісництва, а з 1797 р. став волосним селом того ж повіту Слобідської Української (з 1835 р. – Харківської) губернії⁸.

⁵ Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – М., 1857. – Отд. 3. – С. 114.

⁶ ЦДІАУК, Ф. 1721, оп. 1, спр. 9, арк. 149.

⁷ Багалея Д. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губ.) в XVI-XVIII ст. – М., 1886. – С. 204.

⁸ Історія міст і сіл України: Сумська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1973. – С. 576-577.

З 1729 р. Тростянцем володіли нащадки Надаржинського по чоловічій лінії, а з 1820 року - нащадки по жіночій лінії роду Корсакових (Олександра Надаржинська, власниця Тростянця, вийшла заміж за генерала Корсакова).

На 1782 р. населення Тростянця зросло до 2407 осіб⁹. Власники Тростянця ще у першій половині XVIII ст. стали активно розвивати різноманітні промисли: на р. Радомлі збудували мурований млин, уздовж Сумського шляху стояли кузні та дві винокурні. Відомо про існування в той час олійні, цегельні й селітряного заводу. Пізніше з'явилася солодовня.

На початку 40-х рр. XIX ст. селом став володіти рід князів Голіциних (донька генерала Олексія Корсакова вийшла заміж за князя Василя Голіцина). Ця доба пов'язана з подальшим промисловим розвитком: у 1832 р. виник мідний завод, у 1846 р. – винокурня, броварня, полотняна фабрика; з 1847 р. на північно-західній околиці запрацювала цукроварня на якій трудилися 200 кріпаків. Вона започаткувала формування великої промислової зони. Господарські успіхи дозволяли власникам розширювати і впоряджувати маєток: у парку біля панського будинку була паркова скульптура, рідкісні види рослин, а в оранжереях вирощувалися ананаси¹⁰. На початку XIX ст. в урочищі Нескучному, на захід від Тростянця, на основі природного масиву дубового лісу закладено парк в англійському пейзажному стилі з Гротом німф (1809 р.).

У Тростянці на площі перед панською садибою тричі на рік відбувалися ярмарки: Преполовенський, Іллінський, Покровський, які мали суто локальне значення¹¹.

Реформа 1861 р. дала поштовх прискореному промислому розвитку Тростянця. З кріпацтва було звільнено 982 селянські душі та 48 дворових людей князів Голіциних. На той час уже функціонували шість великих, як на ті часи, промислових підприємств, у т. ч. дві цукроварні (2 спиртових заводи,

⁹ ЦДДАУК, Ф. 1861, оп. 1, спр. 18, арк. 151.

¹⁰ Тростянец (имение Ю.Л. и В.П.Кениг Ахтырского уезда Харьковской губернии) // Столица и усадьба. – СПб., 1916. – № 54. – С. 3-6.

¹¹ Россия. Полное географическое описание нашего отечества. – Т. VII. – Малороссия. – СПб., 1903. – С. 321.

селітроварня і цегельня). Значно розрослося сельбище, сформувалися західна і північна промислові зони. У зону впливу Тростянця потрапили селище Гай, що виникло у XVIII ст., і село Смородино (Смородине), відоме з кінця XVII ст.

У 1868 р. князь Олексій Васильович Голіцин продав Тростянецький маєток Санкт-Петербурзькому першої гільдії купцеві А. А. Марку, котрий у 1874 р. продав його промисловцеві Леопольду Єгоровичу (Євграфовичу) Кенігу¹². З того часу волосне село Тростянець стало центром величезних маєтків Л. Кеніга (помер у 1903 р.) та його спадкоємців. Ці маєтки обіймали більшу частину теперішніх Охтирського та Тростянецького районів Сумської області й Богодухівського району Харківської області. Провідними галузями були сільське господарство й переробна промисловість, у т. ч. харчова. Розвиток Тростянця як центру великої капіталістичної економії прискорився після прокладення в 1877 р. Сумської ділянки Харківсько-Миколаївської залізниці. На поч. XX ст. станція Тростянець (у 1888 р. перейменована на Смородино) отримувала щорічно понад 3 млн. пудів вантажів, а відправляла близько 1,4 млн. пудів¹³. Провідними галузями були сільське господарство і переробна промисловість, у т. ч. харчова.

Зосередження у Тростянці фабрично-заводської промисловості й функцій центрального управління всіма галузями господарства економії зумовило широке розгортання будівництва. Для проектування й будівництва залучалися провідні фірми, у т. ч. й зарубіжні: в 1885-1886 рр. у західній промисловій зоні австрійська фірма "Шкода" з м. Пльзень збудувала шестиповерховий цегляний корпус цукроварні; поряд у 1888 р. фірма "Вайхельт" з Москви побудувала шестиповерховий же корпус цукрово-рафінадного заводу. На них працювали 850 робітників. Поблизу розпланували й спорудили робітниче селище, двоповерхові цегляні будинки спеціалістів, велику робітничу казарму з їдальнею. При цукроварнях була своя електростанція, так що всі житлові,

¹² Краткий очерк Тростянецкого имения гг. наследников д.с.с. Л.Е.Кениг в сельскохозяйственном и лесном отношениях. – Ахтырка, 1912. – С. 2.

¹³ Россия. Полное географическое описание нашего отечества. – Т. VII. – Малороссия. – СПб., 1903. – С. 222.

адміністративні, виробничі будівлі Тростянецької економії ще в 1890-х рр. мали електричне освітлення, водогін (вода подавалася з артезіанських свердловин), каналізацію, телефонний зв'язок.

На початку ХХ ст. населення Тростянця зросло до 4746 осіб, він почав інтенсивно розростатися в північному напрямку: за лінією залізниці по Сумському шляху збудовано цегляні корпуси лісопильного заводу й паркетної фабрики Кеніга; тут же ще з 1892 р. функціонувала екіпажна фабрика Блока, два канатних заводи, залізничні депо й майстерні. Селище Гай на північ від Тростянця увійшло в загальну містобудівну структуру. На території Гаївської економії влаштували великий кінний двір, ветеринарну лікарню, а потім перемістили туди адміністративний центр і з 1912 р. в Гаю жив головний управитель сільськогосподарською частиною маєтку, там містилися його контора і квартири службовців¹⁴.

Таким чином на поч. ХХ ст. у Тростянці було зосереджено фабричну промисловість і функції центрального управління в усіх галузях. Тут містилися: літня резиденція власника (Л. Є. Кеніга, а потім – його спадкоємців); квартира адміністратора; головна контора маєтку з квартирами управителя і службовців; квартира головного управителя маєтками в Нескучному; центральні електрична і телефонна станції; бібліотека для службовців маєтку.

Найбільші будівельні витрати в Тростянці припадають на 1894 р. та на 1904 р. (180 тис. руб.)¹⁵.

У Тростянці було волосне правління, канцелярія станового пристава, поштово-телеграфна контора з ощадною касою, економічна лікарня, волосна лікарня, народна бібліотека, двокласне міністерське училище, земська, церковно-парафіяльна і приватні школи, 28 різних торговельних закладів.

---

¹⁴ Тростянецкое имение Л. Е. Кениг и наследники. Сельское хозяйство. – Харьков, 1913. – С. 32, 73, 145, 262.

¹⁵ Тростянецкое имение Л. Е. Кениг и наследники. Сельское хозяйство. – Харьков, 1913. – С. 77.

Майже всі перераховані заклади містилися в капітальних будівлях, споруджених фірмою «Л. Е. Кеніг и наследники»¹⁶. Більшість з них збереглося дотепер, щоправда в різному технічному стані. Так само коштом фірми в 1913 р. збудували Вознесенську церкву. Л. Є. Кеніг значно модернізував садибу, перебудував палац у 1870-х рр., надавши йому того архітектурного вигляду, в якому він дійшов до нашого часу; в саду збудували кегельбан і манеж для верхової їзди, а Круглий двір був пристосований під гараж для автомобілів¹⁷.

Для Тростянця як волосного села характерним був значний розвиток освітніх закладів завдяки економії Л. Кеніга. У 1876 р. відкрито двокласне земське училище, яке відвідувало 10-12 учнів. У 1908 р. почалися заняття у початковій школі на станції Смородине. Вона була збудована і утримувалася Міністерством шляхів сполучення. Тут навчалися діти працівників залізниці від станції Баси до Гутів. Протягом трьох років початкову освіту здобували 80 учнів. У 1910 р. почала працювати початкова школа, що була збудована для дітей деревообробників на кошти паркетної фабрики Л. Кеніга. Їй було присвоєно ім'я поета Я. Щоголева. Сьогодні це приміщення дитячої юнацької спортивної школи.

На 1913 р. у Тростянці працювали, крім згаданих вище, приватна школа пані Іваницької, де навчалися діти службовців фірми "Л. Кеніг і спадкоємці", котрі потім продовжували навчання в середніх навчальних закладах. Усі школи Тростянця та багатьох навколишніх сіл отримували щорічно значну фінансову допомогу від фірми Л. Кеніга. Службовці фірми ставили питання про відкриття в Тростянці середнього навчального закладу, але воно не було вирішене. Літні ясла для дітей у Тростянці вперше були відкриті у 1904 р. і з того часу діяли

---

¹⁶ Краткий очерк Тростянецкого имени гг. наследников д.с.с. Л.Е.Кениг в сельскохозяйственном и лесном отношениях. – Ахтырка, 1912. – С. 1; Энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Ефрона. – СПб., 1901. – Т. XXXIII-А. – С. 901; Россия. Полное географическое описание нашего отечества. – Т. VII. – Малороссия. – СПб., 1903. – С. 321.

¹⁷ Технические предприятия Тростянецкого имени Л.Е.Кениг и наследники. Под ред. инж.-техн.М. И. Кузнецова – Харьков, 1913. – С. 5.

щорічно до 1918 р. Вони містилися у найманих приватних будинках. Для утримання Тростянецьких ясел Тростянецькою економією "Л. Є. Кеніг і спадкоємці" щорічно виділялося по 500 крб. Яслами керували двоє завідувачок, у підпорядкуванні яких було 8 працівниць, що опікувалися 415 дітьми. Тривалість роботи ясел дорівнювала 17 дням, вони діяли у найбільш завантажений період сільськогосподарських робіт з 25 червня по 14 липня.

У 1864 р. в садибі гостював молодий композитор П. І. Чайковський. Тут він написав свій перший симфонічний твір – увертюру «Гроза». У 1889 р. сюди приїздив письменник і драматург А. П. Чехов, а в 1883 – 1885 рр. – поет П. А. Грабовський. Діячів мистецтв приваблювали мальовничі околиці Тростянця¹⁸.

Перед Першою світовою війною населення Тростянця зросло до 8 тис. осіб¹⁹. Обороти цукрових заводів (пісочного і рафінадного) вирости відповідно до 2017 тис. руб. і 4951 тис. руб.²⁰

Ще під час революції 1905-1907 рр. на цукрових заводах і залізничній станції Смородино відбулися страйки. Після лютневої революції 1917 р. у березні в Тростянці утворилася рада робітничих і селянських депутатів, а в червні – профспілкова організація ремонтних майстерень. У листопаді 1917 р. волосний земельний комітет розпочав розподіл земель економії. У грудні 1917 р. тут короткочасно встановилася радянська влада, у 1918-1919 рр. – влада Української Народної Республіки. Остаточо радянська влада тут укріпилася з грудня 1919 р.

За радянської доби Тростянець із 1923 р. став селищем міського типу, а з 1939 р. – містом, райцентром новоутвореної Сумської області²¹ (за винятком

¹⁸ Історія міст і сіл України: Сумська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1973. – С. 580.

¹⁹ Технические предприятия Тростянецкого имени Л.Е.Кениг и наследники. Под ред. инж.-техн.М. И. Кузнецова – Харьков, 1913. – С. 5.

²⁰ Энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Ефрона. – СПб., 1901. – Т. XXXIII-А. – С. 901.

²¹ ДАСО, Р-2196, ООР, Оп. 1, Спр. 35.

1962-1965 рр., коли у зв'язку з укрупненням районів утратив статус райцентру й перебував у складі Охтирського району).

У 1926 р. населення Тростянця становило 7300 осіб. У 1930 р. тут було 4 колгоспи, з яких 3 у 1931 р. об'єдналися в один під назвою «Большевик». У 1930 р. створено машинно-тракторну станцію і бурякорадгосп.

На відміну від інших населених місць області, Тростянець у міжвоєнне двадцятиріччя не зазнав деструктивних композиційних змін, оскільки всі його архітектурні домінанти збереглися. Обсяги нового будівництва були незначними; до найпомітніших радянських споруд належать клуб деревообробного комбінату 1922 р. у формах "українського стилю", конструктивістські житлові будинки 1928 р. по вул. Шевченка та дві середні школи, збудовані у 1936 р. В урочищі Нескучному у 1923 р. створено Червонотростянецьку лісодослідну станцію, а парк став називатися Червонотростянецький дендропарк²².

Під час Другої світової війни з 10 жовтня 1941 р. по 9 серпня 1943 р. Тростянець був окупований німецьким військом і зазнав руйнувань. 8 серпня 1943 р. 40-армія Воронежського фронту в ході Білгородсько-Харківської наступальної операції захопила залізничну станцію Смородине в м. Тростянець. Першим до міста увійшов танковий батальйон капітана М. В. Шухляєва. У 1983 р. на честь цієї події привокзальна площа отримала назву «Площа ім. 40-ї армії», на ній встановлено на постаменті танк Т-34.

На початок 50-х рр. ХХ ст. поруйновані під час війни об'єкти були відбудовані, у т. ч. й будинок управителя маєтком у Нескучному, підірваний у 1943 р. З середини 50-х рр. ХХ ст. Тростянець продовжує розвиватися як промислове місто. У 1957 р. в Тростянці розпочалося будівництво заводу «Електроприлад». На ньому було зайнято дві тисячі працівників – підприємство стало найбільшим у місті. У 1967 р. в приміщенні цукрового заводу розташувалася шоколадна фабрика «Україна». Починаючи з 1995 р. фабрика

---

²² Історія міст і сіл України: Сумська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1973. – С. 580.

входить до складу компанії «Крафт Фудз Україна». Це єдина в Україні шоколадна фабрика з повним циклом виробництва. Крім того, у Тростянці діяли машинобудівний завод, деревообробний комбінат, підприємства харчової промисловості. Тож основною складовою містоутворюючої бази Тростянця була промисловість, яка до кінця ХХ ст. визначала функціонально-виробничу спрямованість міста.

Сьогодні місто розвивається як однопрофільний промисловий центр, орієнтований в основному на виробництво продуктів харчування (кондитерські вироби, борошно, мінеральна вода та напої, хлібобулочні та макаронні вироби).

Сприятливі передумови розвитку міста були пов'язані не тільки з промисловістю, а й з сільським і лісовим господарством та рекреаційними ресурсами. Урочище Нескучне, що відноситься до Червонотростянецького дендропарку, постановою ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 10.05.1960 № 788 внесено до переліку місцевостей, намічених для організації відпочинку.

У 1964 р. харківський інститут Укрміськбудопроект розробив генеральний план Тростянця; у 1974 р. інститут КиївНДПмістобудування зробив коригування генплану, згідно з яким той же інститут у 1977 р. опрацював проект детального планування центру міста. Ці документи регулювали розвиток міста до початку 1990-х рр. У 1970-х рр. у місті почалося спорудження 5-поверхових житлових будинків.

З метою забезпечення містобудівної охорони нерухокої культурної спадщини міста, збереження традиційного характеру середовища інститут КиївНДПІАМ у 1989 р. розробив Історико-архітектурний опорний план і проект зон охорони пам'яток м. Тростянця (автори – В. В. Вечерський та Н. Г. Логвин). Він врахований у Генеральному плані м. Тростянець, розробленому інститутом КиївНДПмістобудування у 1991 р., який є чинним на сьогодні.

Історія залишила в містобудівній структурі сучасного населеного пункту зримі сліди у вигляді пам'яток культурної спадщини. Зберегти їх, сприяти їхній містобудівній охороні – завдання цієї роботи.

1.2. Природні особливості місцевості, що визначають своєрідність планування та просторової побудови населеного пункту

Тростянець є одним з малих історичних міст Східної України. Для об'єктивного всебічного з'ясування процесів формування та розвитку цього містобудівного утворення необхідно спинитися на особливостях природної підоснови, проаналізувати літооснову, гідрографію, рослинність в їх історичній еволюції. У цьому розділі з'ясовується характеристика природної складової ландшафту як найбільш сталого структуро- та формоутворюючого чинника, виявлених природних особливостей місцевості, що визначають своєрідність розпланування та просторової побудови населеного пункту.

Тростянець розташований у південній частині Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції, приуроченої до Полтавської акумулятивної слаблорозчленованої лесової рівнини. У тектонічному плані місцевість належить до Дніпровсько-Донецької западини, структурні особливості якої визначили колінчасті вигини річищ і локальну активізацію ерозії. Вузька підвищена частина вододілу річок Ворскли і Псла прорізана долиною р. Боромлі – правого допливу р. Ворскли. У Боромлю в межах сучасного міста впадають струмки Тростянець (або Тростянка) і Буровець (праворуч), річки Радомля і Люджа (ліворуч)²³. Ширина заплави р. Боромлі становить близько 1000 м, перепад позначок заплави й плато – до 80 м (абсолютні позначки 111 – 189 м). Місцевість пересічена, горбиста. Схили плато обабіч річок порізані ярами. Найбільший з них Кривомазів яр має довжину 1600 м при глибині 15 м.

Заплави річок Боромля, Люджа, Радомля під час весняних паводків повністю затоплювалися водою. Водоопорний шар тут має неглибоке залягання (0,5 – 1 м), тому заплави постійно заболочені і є територіями, непридатними для будівництва.

---

²³ Краткий очерк Тростянецкого имения гг. наследников д.с.с. Л.Е.Кениг в сельскохозяйственном и лесном отношениях. – Ахтырка, 1912. – С. 32.

До крутого схилу вододільного плато прилягають надзаплавні тераси з абсолютними позначками 125-140 м. Їх складають лесовидні й делювіальні суглинки і піски. Ґрунтові води тут залягають на глибині понад 10 м. За ступенем просядковості ці території належать до другого типу ґрунтових умов, тобто сприятливі для розміщення сельбища та будівництва.

Плато, схили й надзаплавні тераси у давнину були вкриті шпильковими й листяними лісами, а в заплавах поширена лугова рослинність.

Своєрідність просторово-візуальних якостей ландшафту вплинула на формування містобудівної композиції. У ландшафті переважають форми негативної кривизни – долини, які збирають і спрямовують простір вздовж своїх осей. Тому головна композиційно-просторова вісь міста проходить уздовж долини р. Боромлі з північного заходу на південний схід. Перпендикулярно до неї проходять вісі тальвегів. Майже рівнобіжні до них гребені гір, тобто локальні вододіли, що проходять у напрямі з південного заходу на північний схід. За таких умов найвигіднішими місцями для розселення були східні схили й тераси, а також локальні підвищення в заплаві.

Уздовж головної ландшафтної вісі в заплаві є два локальні підвищення: одне поблизу впадіння струмка Тростянця в р. Боромлю, друге – трохи далі на південь, під Охтирською горою. На них спрямовані вісі долин й лінії локальних вододілів. З огляду на це вони є фокусними точками ландшафту. Саме тут у XVII ст. утворилися два початкових ядра поселення, а згодом були споруджені головні архітектурні доміанти – садиба власника (спершу - полковника І. Перехрестова, згодом – Надаржинських) з Благовіщенською церквою та дерев'яна Вознесенська церква як ядро первісного поселення Тростянець 1660-х рр. Села Смородине і Гай виникли на борових терасах на правих берегах річок, відповідно, Люджі і Радомлі.

За таких ландшафтних умов розпланування неодмінно мало повторювати обриси надзаплавних терас уздовж річок, що і визначило лінійну, рядкову

систему розпланування як самого Тростянця, так і тих поселень, які увійшли до його складу протягом XIX-XX ст.

Просторово-візуальні характеристики ландшафту, такі як наявність у межах доброї видимості (1500-2000 м) високих позначок на схилах плато, що забезпечує панорамний огляд усього простору долини згори, зумовили те, що силуетні характеристики забудови не мають такого вирішального значення, як у містах, розташованих на високих пагорбах чи плато. У Тростянці незначна кількість архітектурних домінант означає окремі фокуси – точки найвищої композиційної активності, розташовані у заплаві. За таких умов великого значення набуває так званий п'ятий фасад міста – панорама згори, яку формують дахи й завершення будівель.

Район Тростянця був сприятливою місцевістю для заселення не тільки з огляду на розвинену річкову мережу, наявність листяних (на правобережжі р. Боромлі) та шпилькових (на лівобережжі) лісів. На околицях є два родовища глини – сировини для гончарства й виробництва цегли.

Природна підоснова протягом XVIII–XX ст. зазнала суттєвих антропогенних змін. Ще у XVIII ст., як засвідчують описи і плани Тростянця, на всіх річках і струмках були споруджені греблі з водяними млинами, внаслідок чого утворилося кілька каскадів ставків. З них дотепер зберігся єдиний такий каскад в урочищі Нескучне. Промисловий розвиток супроводжувався змінами ландшафту: ліси вирубувалися й розкорчовувалися, здійснювалася меліорація²⁴.

Протягом XX ст. у заплаві з'явилися нові заболочені ділянки як результат антропогенної діяльності. У 1970-х – 1980-х рр. з'явилися локальні ділянки наміву в заплаві – для будівництва 5-поверхових житлових будинків.

Попри ці зміни можна зробити висновок, що місто в основному зберегло свою ландшафтну своєрідність.

---

²⁴ Краткий очерк Тростянецкого имениа гг. наследников д.с.с. Л.Е.Кениг в сельскохозяйственном и лесном отношениях. – Ахтырка, 1912. – С. 2.

1.3. Основні етапи розвитку планування та історичного формування забудови населеного пункту

Як показано в Історичній довідці, Тростянець засновано в період 1652-1660 рр., дещо пізніше – прилеглі поселення Смородине і Гай. Переламні моменти в історії Тростянця, загалом досить спокійній і позбавленій руйнівних катаклізмів, які б вели до зламу містобудівної структури, дозволяють визначити таку періодизацію містобудівного розвитку:

1-й етап: 1660-і рр. – серед. ХІХ ст.: період екстенсивного росту, освоєння території, формування функціональної та розпланувальної структури, об'ємно-просторової композиції;

2-й етап: серед. ХІХ ст. – 1920-і рр.: період територіального розширення, удосконалення структури населеного місця і його розпланування, виникнення капітальної промислової та цивільної забудови, збільшення масштабу забудови;

3-й етап: 1920-і рр. – 2010-і рр.: період насичення міста капітальною забудовою, спроб упорядкування і реконструкції містобудівної структури, змін характеру забудови центру і взаємозв'язків з природним ландшафтом.

Подальший виклад матеріалу подається відповідно до цієї періодизації з послідовним розглядом для 1-го і 2-го етапів таких складових містобудівної структури:

- розміщення сельбища і функціональне зонування;
- розпланування;
- об'ємно-просторова композиція та особливості архітектурного середовища.

1-й етап: 1660-і рр. – серед. ХІХ ст.

Згідно з історичними джерелами переселенці з Правобережної України, які прибули в цю місцевість між 1652 та 1660 роками, первісно оселилися у двох місцях: на невеликому локальному підвищенні в заплаві поблизу впадіння

струмка Тростянець у р. Боромлю, та біля підніжжя Охтирської гори на березі струмка Буровець²⁵.

Розміщення сельбища і функціональне зонування.

На кінець XVII ст. утворилася єдина сельбищна територія Тростянця у вигляді неправильного трикутника, витягнутого уздовж річища р. Боромлі з півночі на південь від садиби Охтирського полковника І. Перехрестова і струмка Тростянець до підніжжя Охтирської гори. На північному боці сельбища містилася садиба з церквою, а поряд, на греблі р. Боромлі, уздовж струмка Тростянця і далі у бік с. Гай простягалася виробнича зона у вигляді дискретно розташованих виробництв (млини, сукновальні, кузні, різні «заводи»). Таке функціональне зонування зберігалось до серед. XIX ст. Проте наприкінці XVIII ст. розпочався процес упровадження промислових об'єктів у самий центр села. Зумовлювалося це особливістю розташування поміщицької садиби біля злиття двох річок і великого ставу. З північного і східного боків до садиби прилягали відкриті луки, а з південного і західного – сельбище. Бажання власників безпосередньо контролювати всі виробництва відносно невеликого маєтку зумовило появу в садибному комплексі мурованої солодовні, винокурні, маслобійки, амбарів та ін. У подальшому ця тенденція розвинулася, оскільки нові виробництва виникали і розширювалися на місцях старих виробничих споруд.

Наприкінці XVII ст. на правому березі р. Люджі виникло село Смородине як самостійне поселення, а на поч. XVIII ст. між річками Боромлею і Радомлею виникло село Гай.

Розпланування.

Розпланувальна структура сіл Тростянець і Смородине, що сформувалася протягом другої половини XVII – початку XVIII ст., була порядковою. Найпримітивніше розпланування мало с. Смородине: одна гілка порядкового

---

²⁵ Вечерський В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. – К.: НДІТІАМ, 2003. – С. 534-536.

розпланування, витягнута уздовж р. Люджа. Протягом XIX ст. на протилежному боці цієї річки сформувалася друга гілка такого самого розпланування.

Розпланування с. Тростянець ускладнено наявністю прямокутного в плані садибного комплексу і головних шляхів. Розпланувальна мережа розвивалася уздовж течії р. Боромлі, проте в чітку, наближену до регулярної порядку структуру були привнесені декілька діагональних напрямів, які відповідали напрямкам річищ струмків, які впадали у р. Боромлю. Основу розпланувального каркасу формує шлях з Сум до Охтирки, який з кількома плавними поворотами проходить через Тростянець з півночі на південь. Його перетинає (з південного боку панської садиби) шлях з урочища Нескучне в урочище Веселе.

Біцентричність структури Тростянця зумовила загальну конфігурацію його центру, наближену до трикутної. Вона утворилася на каркасі основних функціональних і розпланувальних зв'язків між двома центрами (садиба і Вознесенська церква), а також між кожним з цих центрів і урочищем Нескучне (теперішні вулиці Червоноармійська, Орджонікідзе, Півненківська). Решта вулиць ідуть паралельно, а провулки – перпендикулярно до цих напрямів. На трасування вулиць та повороти їх вплинули лінії пругів рельєфу.

Протягом XVII – XVIII ст. розміри кварталів були досить значними: деякі з них за площею перевищували розміри панської садиби. Але наприкінці XVIII і протягом XIX ст. розпочався процес подрібнення великих кварталів мережею вулиць і провулків.

Центральний майдан Тростянця мав нерегулярні обриси в плані й аморфний простір унаслідок того, що його обмежували різнохарактерні об'єкти: з одного боку – квартали сільської забудови, з другого – палацовий комплекс з церквою, з третього – гребля на р. Боромлі та виробничі споруди.

Розпланування с. Гай було центричним, радіальним: до центрального круглого в плані майдану сходилося 5 вулиць.

Об'ємно-просторова композиція та особливості архітектурного середовища.

Двоцентричність заселення Тростянця, наявність у його структурі двох фокусів – панської садиби та другого центру з парафіяльною церквою біля підніжжя Охтирської гори – знайшла яскраве втілення в об'ємно-просторовій композиції. Ця характерна риса збереглася дотепер і визначає містобудівну своєрідність Тростянця.

Біцентричність містобудівного утворення виявлена й закріплена у постановці архітектурних доміант у двох фокусах ландшафту – південному й північному. Перша у селі Вознесенська дерев'яна церква збудована у 1660 р. біля підніжжя Охтирської гори трохи на південь від теперішнього місця розташування однойменної церкви. Згодом її «відновив» Охтирський полковник І. Перехрестов²⁶.

У 1720-х рр. замість невідомих нам будівель І. Перехрестова в садибі збудували новий дерев'яний панський будинок. Поряд з панською садибою збудували дерев'яну Благовіщенську церкву, яку власник садиби Йосип Надаржинський замінив однойменною мурованою у 1744-1750 рр.²⁷ Висока, багатоярусна, увінчана шпилем дзвіниця цієї церкви стала архітектурною доміантою північного фокуса містобудівної композиції Тростянця. Подальший розвиток містобудівного утворення привів до того, що північний центр поступово став головним, а згодом і єдиним. Його забудова вже наприкінці XVIII ст. мала значний масштаб – двоповерховий панський будинок з флігелями, муровані амбари, сушня тощо²⁸. У той же час або трохи пізніше загальний масштаб садибних споруд ще збільшився у зв'язку з будівництвом виробничих споруд на схід від Благовіщенської церкви і особливо – після

²⁶ Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Кн. 3. – М., 1857. – С. 113.

²⁷ Там само. – С. 114.

²⁸ Твердохлебов А. Ахтырский уезд накануне XIX в. (Материалы для истории Ахтырщины) // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Т. 19. – Х., 1913. – С. 435.

спорудження манежу-цирку, так званого Круглого двору. Достеменною датою його будівництва дотепер є дискусійною: різні джерела й різні дослідники вказують дати 1749 р.²⁹, 1820-і рр.³⁰ та кінець XVIII ст.³¹ Овальній у плані двоповерховій мурованій споруді з чотирма круглими вежами засобами архітектурної пластики надали образу середньовічного замку (бійниці, зубці, стрілочасті арки тощо). Все це дуже характерне для доби романтизму як перехідної від стилістики класицизму до історизму. Тому з огляду на стилістику цієї споруди найбільш вірогідним видається її датування 1820-и роками.

Протягом XVIII – поч. XIX ст. прямокутний у плані садибний комплекс був чітко відмежований у просторі від навколишньої забудови завдяки високому муру, який його огороджував.

З початком XIX ст., коли в урочищі Нескучному на основі природного дубового масиву започаткували пейзажний парк³², з'явився композиційно-візуальний зв'язок садиби, яка перетворилася на палацово-парковий ансамбль у центрі Тростянця, з Нескучним. Цей візуальний і композиційний зв'язок підкреслювався орієнтацією палацу й Круглого двору (їхні головні композиційні вісі паралельні й спрямовані на гирло Нескучанського яру), а також розпланувальним вирішенням припалацового парку, доріжки якого також були зорієнтовані на гирло Нескучанського яру. З огляду на це візуально і просторово Нескучне стало ніби продовженням парку в садибі.

Рядова забудова сіл Тростянець, Смородине і Гай була садибною, одноповерховою, з садами й городами при кожній садибі. Хати під солом'яними або очеретяними стріхами виходили прямо на вулиці, як правило

²⁹ Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: Ил. справ.-каталог. – Т. 4. – К.: Будівельник, 1986. – С. 30.

³⁰ Вечерський В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. – К.: НДІТІАМ, 2003. – С. 534-536.

³¹ Историко-архитектурный опорный план и проектные предложения по зонам охраны памятников истории и культуры г. Тростянца Сумской обл. – В 2-х Т. / КиївВНДІТІАМ. – К., 1989. – Рукоп. – ДІФ НДІТІАМ. – Інв. №№ 1617. – Т. 1. – С. 43 (автор цієї частини тексту - Логвин Н. Г.).

³² Природно-заповідний фонд Української РСР. Реєстр-довідник заповідних об'єктів. – К.: Урожай, 1986. – С. 129.

– причілками, тобто бічними фасадами. На вуличному фасаді влаштовували по два вікна з віконницями, пофарбованими в яскраві жовті, червоні чи коричневі барви. Фасадні стіни білилися, а призьба і тильна запічна стіна фарбувалися вохрою³³.

Місце розташування с. Смородине у ландшафті відзначала архітектурна домінанта – Преображенська церква, відома з 1741 р.³⁴ Вона стояла на краю борової тераси правого берега р. Люджі на вісі головної вулиці села, протрасованої уздовж р. Люджі. Одночасно вона потрапляла на вісь невеликого лівобережного яру, що виходив у долину р. Люджі.

2-й етап: серед. ХІХ ст. – 1920-і рр.

Це період найінтенсивнішого розвитку Тростянця, пов'язаний з розвитком промисловості й господарським розквітом великої економії, центром якої став Тростянець у середині ХІХ ст.

Розміщення сельбища і функціональне зонування.

Сельбище у цей час значно розширилося, головно – за рахунок виникнення невеликих робітничих селищ поряд з новими підприємствами на околицях та біля залізничної станції Смородине. Це сельбищні ділянки в районі сучасних вулиць Набережної і Калініна (біля цукрових заводів), Т. Шевченка (біля паркетної фабрики) і на північний схід від залізничної колії. Постійно розширювалася сельбищна територія у с. Гай і в Тростянці за рахунок появи нових заселених ділянок на периферії існуючого сельбища.

Функціональне зонування розвивалося на основі того, що виникло за попередньої доби. Починаючи з 1861 р. його подальший розвиток визначала система землеволодіння. Вона представлена на «Плані Тростянецького маєтку Л. Є. Кеніга і спадкоємців» 1912 р., наведеному в ілюстративних додатках. З південного заходу на північний схід проходить смуга землі у власності селян

³³ Сумцов Н. Очерки народного быта // Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII археологического съезда. – Т. 2. – Ч. 2. – Х., 1902. – С. 11.

³⁴ Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Кн. 3. – М., 1857. – С. 118.

с. Тростянця. Ця смуга включає центральну частину Тростянця (крім панської садиби), частину станції Смородине, орні землі навколо і частину лісу. Зі сходу до цієї смуги прилягає клином земля селян с. Смородине. У власності Тростянецької економії перебували урочища Нескучне і Веселе, селище Гай, райони цукрових заводів, паркетної фабрики і панської садиби в центрі Тростянця. Оскільки промисловість розвивалася тільки на землях, що перебували у власності економії, це зумовило появу кількох промислових територій такої спеціалізації:

селище Гай – центр сільськогосподарського виробництва економії з великим тваринницьким комплексом;

у північно-західній частині Тростянця, між панською садибою і урочищем Нескучне – комплекс цукрових заводів з електростанцією;

у центрі Тростянця навпроти панської садиби – млин з супутніми виробництвами;

на північ від панської садиби – паркетна фабрика.

Таке розосереджене розміщення виробничих зон породило певні проблеми в подальшому розвитку Тростянця. З цим пов'язана й розчленована структура міської території, що склалася і збереглася дотепер.

В усьому іншому функціональне зонування не відрізнялося від того, що лишилося від попередньої доби: церковний, адміністративний, громадський, торговельний центр лишився на попередньому місці (в районі Благовіщенської церкви), проте з поч. ХХ ст. дещо зросла роль додаткових адміністративних центрів у Нескучному і Гаю, де розміщувалося управління окремими галузями господарства.

На поч. ХХ ст. Тростянець остаточно набув характеру фабричного містечка зі значною кількістю прийшлого населення. Базарна площа, перейменована в Економічну, розташована в межах садиби Л. Кеніга перед Благовіщенською церквою і Круглим двором, розрахована на торгівлю незначних масштабів, не могла вмістити всіх торговців під час великих базарів.

Тому Ю. Л. Кеніг вирішив перенести ярмарки й базари на інше місце. У 1910 р. сільський сход ухвалив перенести торг на площу перед волосним правлінням (ця площа була в районі Вознесенської церкви)³⁵. Однак у нас немає певності, що це рішення було практично реалізоване.

Розпланування.

У розглядувану добу розпланування не зазнало суттєвих змін. Оскільки Тростянець був не містом чи містечком, а волосним селом, його не заторкнули заходи з перепланування міст на засадах регулярності, які у ХІХ ст. суттєво змінили розпланування більшості губернських, повітових і заштатних міст, у т. ч. Сум, Охтирки, Лебедина, Миропілля тощо. Розпланування Тростянця розвивалося як порядкове. У центральній частині селища відбувалося подрібнення великих кварталів мережею провулків. На периферії додавалися квартали регулярних обрисів, і при цьому навіть не завжди зважали на рельєф місцевості. У Гаю при розміщенні тваринницького комплексу на зламі ХІХ-ХХ ст. розпланування центральної частини селища змінили з центричної на порядкову. У загальну розпланувальну структуру увійшла й залізниця, яка у 1877 р. розрізала поселення в північній його частині в напрямі з північного заходу на південний схід. Уздовж залізниці сформувалося кілька другорядних вулиць, а на північний схід від залізниці наприкінці ХІХ ст. виникла невелика ділянка з нерегулярним порядковим розплануванням, де трасування вулиць пов'язане з яружною мережею.

Об'ємно-просторова композиція та особливості архітектурного середовища.

Зміни об'ємно-просторової композиції та характеру архітектурного середовища в цю добу пов'язані з промисловим і цивільним будівництвом, яке вела Тростянецька економія, починаючи з 70-х рр. ХІХ ст. Архітектурні домінанти попереднього часу зберегли свою композиційну роль, а значення південної домінанти (Вознесенської церкви) навіть посилювалося після того, як у

---

³⁵ ДАСО, Ф. 759, оп. 2, спр. 617, арк. 1-3. Справа про переведення ярмарок і базарів у с. Тростянці. 1910 р.

1913 р. її звели мурованою спорудою з високою (40 м) дзвіницею. Новими й досить своєрідними домінантами стали виробничі споруди з високими димарями – млин-крупорушка й винокурня у центрі Тростянця і два цукрових заводи на периферії. З їхньою появою краєвид Тростянця різко змінився, набувши індустріальних рис, що добре демонструють матеріали іконографії. Водночас у центральному й західному районах (біля цукрових заводів) збільшився масштаб забудови: з'явилися окремі двоповерхові цегляні житлові й адміністративні будівлі: робітничі казарми, житлові будинки службовців, бібліотека і благородне зібрання, двокласне училище, економічна лікарня тощо. Ці будівлі ставилися вздовж вулиць, проте, за окремими винятками, не утворювали суцільних фронтів забудови, а були окремими осередками в масиві дискретної одноповерхової садибно-забудови.

Загалом, попри вказані зміни, принципи формування об'ємно-просторової композиції Тростянця лишилися попередніми, заснованими не на лінійно-вісьовій орієнтації, а на об'ємних орієнтирах. При цьому важливу роль відіграла криволінійність вуличних трас, яка також збереглася від попередньої доби. Криволінійність вуличних трас, з одного боку, збільшувала замкнутість просторів, замикаючи вуличні перспективи по ходу руху. З другого боку, ця замкнутість здебільшого обмежувалася тільки нижнім ярусом архітектурного середовища – хатами, господарськими спорудами, брамами й огорожами. На другому рівні при поворотах вуличної траси у простір вулиці активніше включалися прозори як види на віддалені архітектурні об'єкти. При незначному падінні рельєфу до центру Тростянця, забудова майже не замикала перспективи на поворотах, завдяки чому у види, що розкривалися по мірі руху, входили далекі плани та архітектурні домінанти – Вознесенська або Благовіщенська церкви, а також домінантні промислові споруди.

3-й етап: 1920-і рр. – 2010-і рр.

Розвиток Тростянця у радянську добу в основному визначив ті вади функціональної, розпланувальної та об'ємно-просторової структури міста, які необхідно подолати або нейтралізувати. До основних вад належать:

- розчленованість структури міської території;
- нераціональне використання території;
- понаднормативні ділянки індивідуальної садибної забудови;
- низький рівень благоустрою (впорядження);
- нераціональне функціональне зонування.

Неврахування реальних можливостей розвитку міста в генеральних планах і проектах детального планування (ПДП) останніх радянських десятиліть мало наслідком слабкі темпи і відсутність планомірності в модернізації Тростянця. Тому в цьому розділі розглянемо як історичну еволюцію містобудівного утворення протягом останніх 90 років, так і найважливіші проектні концепції генпланів і ПДП.

Розвиток Тростянця (з 1923 р. селища міського типу) міжвоєнної доби не був пов'язаний ні з суттєвим розширенням сельбища, ані зі зміною функціонального зонування. З робіт цього часу варто згадати благоустрій центрального скверу в 1924 р.³⁶ та будівництво у 20-х рр. ХХ ст. житлових будинків і клубу для робітників деревообробного комбінату (колишньої паркетної фабрики) на початку вул. Т. Шевченка та спорудження у серед. 30-х рр. ХХ ст. школи № 2 та житла в районі цукрових заводів. Характерною і навіть унікальною рисою Тростянця є те, що в його об'ємно-просторовій композиції не сталося непоправних негативних змін, оскільки жодна з архітектурних домінант не була зруйнована. У другій половині ХХ ст. у Тростянці збудовано кілька невеликих за об'ємами будівель, які не створили масштабних чи композиційних дисонансів, за винятком будинку універмагу, що перекрив важливу візуальну вісь на Вознесенську церкву вздовж вул. Горького. Водночас будівництво у 1980-х рр. поблизу історичного середмістя п'ятиповерхових

---

³⁶ ДАСО, Р-32, оп. 3, спр. 56.

багатосекційних житлових будинків порушило камерний масштаб рядової забудови.

У повоєнний час забудова Тростянця була відновлена після воєнних руйнувань на попередніх засадах, а з середини 50-х рр. ХХ ст. почався інтенсивніший промисловий розвиток, зумовлений будівництвом нових підприємств та суттєвою реконструкцією існуючих. У 1963 р. Сумський облпроект опрацював схему районного планування Охтирського району з включенням м. Тростянця. З урахуванням цієї схеми в 1964 р. інститут Укрміськбудопроект (м. Харків) розробив генеральний план міста. У 1974 р. за завданням Держбуду УРСР інститут КиївНДПмістобудування виконав коригування генплану Тростянця, а по суті – розробив новий генплан міста на розрахунковий термін 25-30 років з виділенням першої черги 1980 р.

На той час Тростянець був містом з розчленованою розпланувальною структурою, причому з 2770 га міської території сельбище займало тільки 1000 га, ліси – 700 га, непридатні землі – 300 га. Житлова забудова була екстенсивною, в основному садибною, одноповерховою. На той час до складу міста увійшли колишні окремі поселення – село Смородине і селище Гай, а урочище Нескучне урядова постанова визначила як перспективну зону відпочинку. Недоліком міста було розташування в самому його центрі промислових підприємств і організація руху транзитного транспорту через центр. З огляду на це генпланом передбачалося вивести транзитний транспорт за межі міського центру, влаштувавши автомагістраль по заплаві р. Боромлі паралельно залізниці. Передбачалося винести млин і комбінат хлібопродуктів з центральної вулиці на інший майданчик, але розташований поруч завод «Електропобутприлад», який займав територію в 17 га, залишався на старомі місці. Проте все ці наміри не були реалізовані.

По генплану всі нові сельбищні території та промислові зони розміщувалися в межах міста, без виходу на сільськогосподарські землі. Планувалися дві великі промислові зони – північна і привокзальна. Перша мала

розвиватися на основі існуючої, другу планували на південь від Привокзальної площі у заплаві р. Боромлі на ділянці, порослій лісом. Таке рішення мало негативний аспект, оскільки промислово-складські території групувалися на обох берегах р. Боромлі, відмежовуючи місто від річки. Проте більшість з цих пропозицій щодо упорядкування функціонального зонування міста не реалізовано і всі підприємства, які працюють, залишилися на попередніх промислових майданчиках.

На початку 80-х рр. ХХ ст. реалізовано рішення генплану щодо винесення лікарні з міського центру в район Нескучного; на базі цього природного урочища організовано місця відпочинку, у т. ч. піонерський табір та водно-спортивну станцію. Реалізацію генплану в цій частині слід оцінити позитивно.

Генпланом передбачалася реконструкція Привокзальної площі з будівництвом нових залізничного та автобусного вокзалів, критого ринку. На початку 80-х рр. ХХ ст. ці пропозиції частково реалізувалися і на місці старої амортизованої забудови виникла нова велика площа, яка пологою рампою піднімається до нової споруди залізничного вокзалу станції Смородине (Смородино), збудованої у 1982 р. У центрі площі встановлено танк Т-34 на п'єдесталі як пам'ятник 40-й армії, яка в 1943 р. звільнила місто від німецької окупації. У той же час автовокзал і критий ринок так і не були збудовані.

Перспективи розвитку житлового будівництва в Тростянці пов'язувалися з реконструкцією сельбища в центрі, знесенням одноповерхового житлового фонду та використанням непродуктивних земель у заплаві р. Боромлі шляхом наміву³⁷. Розрахунки генплану показували, що для розміщення необхідних обсягів нового державного житлового будівництва необхідна була територія площею 90 га, з них для багатоповерхової забудови – 65 га, для двоповерхової блокованої – 25 га і для індивідуальної садибної одноповерхової – 10 га. Відповідно до цього на проектний період було заплановано:

п'ятиповерхової забудови – 80 %

---

³⁷ Дейнека А. Памятники архитектуры Сумщины. – Х.: Прапор, 1989. – С. 52.

дев'ятиповерхової забудови – 9 %

малоповерхової забудови – 10 %

одноповерхової садибної забудови – 1 %³⁸

Подальший розвиток міста показав нереалістичність цієї містобудівної стратегії.

Території під нову забудову пропонувалося розподілити так:

на незабудованих ділянках – 12 га

за рахунок реконструкції існуючого фонду – 49 га

на намиві в заплаві р. Боромлі – 27 га.

При цьому виділялися два житлові райони – західний і східний, в яких вирізнялося 6 розпланувальних утворень. У західному житловому районі (4 розпланувальні утворення, до яких належить і загальноміський центр) передбачалася в основному багатоповерхова (5-9 поверхів) житлова забудова на місці знесеної садибної та на намиві. При цьому планувалося збільшення кварталів шляхом їх об'єднання і прокладення кількох нових вулиць. Мала бути випрямлена вул. Горького, а вул. Миру – перетворитися на пішохідний центр.

Однією з найбільш неприйнятних пропозицій того генплану була та, що пропонувала знесення у центральних кварталах великої кількості капітальних будівель кін. XIX – поч. XX ст. Крім того райони багатоповерхової житлової забудови (2 квартали на захід від садиби Л. Кеніга і 3 квартали на південний схід від неї) мали безпосередньо прилягати до територій пам'яток архітектури, що також неприйнятно, виходячи з імперативу збереження традиційного характеру архітектурного середовища.

На ділянці між р. Боромлею та смугою відчуження залізниці генпланом передбачалося зарезервувати територію для багатоповерхової житлової забудови на перспективу, що могло б бути цілком прийнятним рішенням. Проте це створювало передумови для подальшого розширення території цієї забудови, при якому вузьку річку з обох боків охопили б райони багатоповерхової

---

³⁸Гростянець. Генплан. Пояснювальна записка. 1974 р. // Техархів НДПмістобудування. – № 2463 Сп. – С. 46-48.

забудови, що призвело б до спотворення просторово-візуальних якостей ландшафту.

Генпланом слушно передбачалося розпланувально впорядкувати й виконати благоустрій водно-зеленого діаметру міста, що проходить орієнтовно з півночі на південь. На р. Боромлі мали бути влаштовані стави, у т. ч. й у заплаві на місці кар'єру, звідки брався б пісок для наміву³⁹. Було заплановано розвивати існуючий парк у центрі міста й організували лугопарк у заплаві р. Боромлі.

У складі генплану був розроблений цілком утопічний «Ескіз забудови»⁴⁰, який передбачав збереження у центрі Тростянця тільки пам'яток архітектури, які перебували на тодішньому республіканському обліку (нині це пам'ятки національного значення), знесення всієї історичної забудови і зведення натомість видовжених багатосекційних п'ятиповерхових житлових будинків з великою кількістю односекційних дев'ятиповерхових, з суттєвою зміною червоних ліній і з прокладенням цілком нової вулиці з західного боку від садиби Л. Кеніга. Ці пропозиції ігнорували не тільки нерухому культурну спадщину й природний і антропогенний ландшафт, а й соціально-економічні реалії. Тож і не дивно, що розробники проекту детального планування (ПДП) центру Тростянця (той самий інститут КиївНДПмістобудування, 1977 р.) виявили значно цивілізованіше ставлення до архітектурної спадщини й більше реалізму в оцінці перспектив розвитку міста⁴¹. ПДП охоплює територію 80 га, яка включає пам'ятки архітектури – палац, Круглий двір, Благовіщенську і Вознесенську церкви. Був запроектований мікрорайон площею 31 га на 12 тис. мешканців з забудовою типовими 5-поверховими житловими будинками 87-ї серії, згрупованими в 15 житлових груп. Дев'ятиповерхові будинки вже не передбачалися. Поряд з цим мікрорайоном планувався лугопарк з греблею і

---

³⁹ Дейнека А. Памятники архитектуры Сумщины. – Х.: Прапор, 1989. – С. 52.

⁴⁰ Тростянець. Генплан. Ескіз забудови центрального району. 1974 р. // Техархів НДПмістобудування. – № 04228.

⁴¹ Тростянець. ПДП центрального району. Пояснювальна записка. 1977 р. // Техархів НДПмістобудування. – № 13231. – С. 1-36.

ставом, відповідно до рішень генплану 1974 р. У цьому житловому мікрорайоні мали бути збудовані міський будинок культури, критий ринок, громадський центр мікрорайону, дитячий садок – усе за типовими проектами⁴². Цей мікрорайон обмежували вулиці Горького, Набережна, Комарова, 50 років СРСР. Композиційним центром уявлявся став на р. Боромлі. Передбачалося незначне випрямлення трас вулиць Червоноармійської, Горького, Островського, але без кардинального зламу існуючої розпланувальної мережі. У центрі була запланована велика пішохідна площа. Історична забудова уздовж червоних ліній вулиць Горького, Миру та ін. зберігалася. Для нової забудови пропонувалися житлові будинки на 2 і 4 секції.

З усього запланованого було збудовано уздовж вулиць 50 років СРСР та Комарова декілька 5-поверхових житлових будинків, деякі з них – дуже видовжені. Оцінюючи ці проектні пропозиції та їх реалізацію, слід зазначити, що район для розміщення нового будівництва на намиві в заплаві р. Боромлі обрано у край невдало. Це пояснюється тим, що заплава в межах вулиць Горького, Набережної, Комарова – це особливо цінна видова зона, пов'язана з видовим розкриттям комплексу пам'яток архітектури, розташованих у центрі Тростянця. Забудова цієї зони неприпустима, оскільки це знищить ландшафтну й містобудівну своєрідність Тростянця як історичного міста. Два 5-поверхові житлові будинки по вул. Комарова, які вийшли у простір заплави, перервали історично важливий композиційний зв'язок палацового комплексу садиби Л. Кеніга з Нескучним.

Станом на кінець 80-х рр. ХХ ст. нерухому культурну спадщину Тростянця представляли 6 пам'яток архітектури республіканського значення, пам'ятка садово-паркової архітектури (Нескучанський дендропарк), 9 пам'яток історії та монументального мистецтва, 3 природні охоронювані об'єкти. Більшість об'єктів культурної спадщини сконцентровані в центральній частині міста та в урочищі Нескучному. З метою забезпечення містобудівної охорони

---

⁴² Там само. – С. 14-42.

нерухомої культурної спадщини міста, збереження традиційного характеру середовища інститут КиївВНДІТІАМ у 1989 р. розробив Історико-архітектурний опорний план і проект зон охорони пам'яток м. Тростянця (автори – В. В. Вечерський та Н. Г. Логвин). Тоді обстеженнями виявлено ще 8 потенційних пам'яток архітектури, 4 пам'ятки історії та монументального мистецтва, 20 будівель, які становили певну історико-архітектурну цінність, а тому мали бути збережені при реконструкції та забудові міста. Було з'ясовано, що в містобудівній структурі важливе місце посідають природні заповідні території в урочищах Нескучне і Веселе, пам'яткоохоронні заповідні ділянки в центрі міста довкола палацового комплексу, Благовіщенської та Вознесенської церков. Відповідно до цього у центрі було визначено дві досить значні за площею комплексні охоронні зони: південну – довкола Вознесенської церкви; північну – довкола палацового комплексу з Благовіщенською церквою. Для пам'яток, дискретно розташованих у міській структурі, визначені локальні охоронні зони. Заплави р. Боромлі та струмка Тростянця в межах міста пропонувалося охороняти як зону охоронюваного ландшафту, своєрідний водно-зелений діаметр, що поєднує природні заповідні території та охоронні зони пам'яток культурної спадщини. Виходячи з ландшафтних та містобудівних особливостей Тростянця була визначена досить велика зона регулювання забудови, що простяглася від струмка Тростянець на півночі до підніжжя Охтирської гори на півдні. За результатами цієї роботи було запропоновано розвивати місто на північ і схід, ущільнюючи наявну забудову, інтенсивніше використовуючи вільні території за межами зон охорони пам'яток. Ця науково-проектна документація була врахована інститутом КиївВНДІПмістобудування при розробленні в 1991 р. на замовлення Тростянецької міської ради нового генерального плану м. Тростянця, який багато в чому продовжував і розвивав ті тенденції, які були визначені в попередньому генплані й ПДП.

Автори Генерального плану Тростянця 1991 р. (ГАП Карев В. С. та ін.) вважали, що в основу розпланувальної структури Тростянця покладено

принцип радіальної структури. Вони визначили фокуси тяжіння населення (до їх складу входив й історичний центр) і визнали, що зона загальноміського центру формується уздовж вул. Горького від Привокзальної площі (нині пл. ім. 40-ї армії) до початку вул. Червоноармійської. Було перелічено основні недоліки існуючої на той час містобудівної ситуації, визначено основні функціональні зони, а вся сельбищна територія розглядалася як єдиний житловий район. Було заплановано дві відокремлені промзони – північно-західну і південно-східну.

Планувалося розвивати місто без збільшення його території за рахунок наявних територій, вільних від забудови, та за рахунок ущільнення забудови. У північно-східному розпланувальному утворенні була запланована одноповерхова садибна забудова. Така ж забудова мала розвиватися на територіях колишніх сіл Смородине і Гай. Значно ціннішим в архітектурно-планувальному плані було визнано інше розпланувальне утворення, розташоване на південь від залізниці між р. Боромлею і Охтирською горою. Тут і мали бути зосереджені основні обсяги нового будівництва й визначалося 8 мікрорайонів. На наявних територіях у заплаві р. Боромлі передбачалося будівництво нового мікрорайону «Центральний» зі щільною 4-5-поверховою забудовою. Намічалось будівництво й багатопверхових будинків.

У загальноміському центрі, який мав лишитися на своєму традиційному місці, передбачалося розмістити торговельний центр, готель, виставкові павільйони, новий автовокзал, підприємства культурно-побутового обслуговування. При цьому передбачалося зберегти історичне розпланування, пам'ятки і навіть рядову забудову, а нове будівництво мало здійснюватися за індивідуальними проектами, які б враховували характер історичного середовища, масштаб існуючої забудови та умови візуального сприйняття архітектурних ансамблів, комплексів і пам'яток. У цій декларації, порівняно з попередньою містобудівною документацією радянської доби, можна побачити

великий поступ щодо збереження культурної спадщини та традиційного характеру середовища.

Розпланувальне вирішення міського центру пропонувалося на основі системи анфіландних площ з прилеглими до них пішохідними вулицями. Заплаву р. Боромлі в межах міста планувалося перетворити на єдину зелену зону рекреаційного призначення. Передбачалися розвиток і реконструкція існуючих парків, будівництво набережної та інші заходи.

З нашої точки зору найбільш позитивним моментом Генерального плану Тростянця 1991 р. слід визнати те, що в ньому наголошувалося на збереженні пам'яток, історичної забудови, необхідності дотримання меж і режимів зон охорони пам'яток.

Станом на теперішній час загальна площа території м. Тростянець, згідно з формою б-зем становить 2765,23га, а їх розподіл за функціональним призначенням такий:

- під житловою забудовою – 462,3 га;
- підприємства та організації транспорту – 71,6 га ;
- землі промислових, комунально-складських підприємств –158,5га;
- землі громадського призначення, площі – 83,3 га;
- землі комерційного використання -21,87 га;
- землі лісогосподарських підприємств – 763,54 га;
- землі природоохоронного призначення – 67,12 га;
- землі МО – 2,03 га;
- сільськогосподарськи землі – 112,3 га;
- землі під водою (річки, струмки, озера, ставки) – 72,6 га;
- землі відкриті без рослинного покриву – 27,49га;
- землі запасу (відкриті заболочені землі, луки та інші) – 922,58 га.

Висновок даного розділу полягає в тому, що історична частина міста повною мірою зберегла значення загальноміського центру і за нею в

майбутньому при будь-яких варіантах розвитку збережеться функція громадсько-культурного обслуговування.

Таким чином містобудівна документація м. Тростянця як історичного населеного місця має опрацьовуватися з урахуванням необхідності збереження нерухомої культурної спадщини, традиційного характеру середовища та ландшафтної своєрідності.

Розділ 2. Аналіз існуючої архітектурно-містобудівної ситуації населеного пункту

У цьому розділі на підставі вивчення історичної еволюції містобудівного утворення аналізуються наявні на сьогодні розпланувальна структура Тростянця, архітектурно-художні особливості історичної забудови, озеленення і благоустрою та композиція історичного центру.

2.1. Аналіз існуючої планувальної структури населеного пункту

Планувальна структура Тростянця сформувалася протягом 2-ї пол. XVII – XVIII ст. як порядкова нерегулярна і спадкоємно розвивалася протягом XIX – XX ст., не зазнавши радикальних трансформацій. Трасування вулиць непрямолінійне, з плавними вигинами, підпорядковуючись особливостям рельєфу й гідрографії. Розпланувальний каркас формують два взаємно перпендикулярні шляхи, які перетинаються в центрі міста на південь від палацово-паркового комплексу садиби Л. Кеніга: головний шлях з Сум на Охтирку й Харків пролягає з півночі на південь (сучасні вулиці Т. Шевченка, Горького, Червоноармійська); перпендикулярний до нього шлях має локальне значення; він поєднує урочища Нескучне і Веселе і проходить з заходу на південний схід (сучасні вулиці Півненківська, Миру, Б. Хмельницького). Центральна частина міста сформувалася на основі перетину цих двох магістральних вулиць й не змінювала локалізацію протягом усієї історії. Ця планувальна структура є традиційною і підкреслює центральну композиційну роль комплексу садиби Л. Кеніга. Єдиною зміною в усталеній планувальній структурі було перетворення колишньої Економічної площі на сквер з пам'ятником Леніну, здійснене за радянських часів.

Вулиці Т. Шевченка, Горького, Червоноармійська є головною розпланувальною віссю міста і вздовж цієї вісі розташовані більшість

нерухомих пам'яток культурної спадщини міста, у т. ч. й обидві архітектурні домінанти – Благовіщенська й Вознесенська церкви. Всі пам'ятки мають локальні території у межах землевідводів. Території з цими нерухомими пам'ятками культурної спадщини та історичною забудовою формують центральне ядро Тростянця, його громадський центр і визначають неповторний образ цього історичного міста.

2.2. Архітектурно-художні особливості історичної забудови

Архітектурно-художній образ Тростянця визначають палацовий комплекс садиби Л. Кеніга, Благовіщенська та Вознесенська церкви.

Наприкінці XVIII ст. власники садиби в Тростянці збудували новий двоповерховий дерев'яний на мурованих підвалах садибний будинок, а також служби. Квадратовий у плані садибний комплекс відділявся від села високим муром і складався з парадного та господарського дворів, а також парку, що виходив у заплаву.

Збережений дотепер палац датується кінцем XVIII – 2-ю пол. XIX ст. У другій половині XIX ст. (у 1870-х рр.) середня частина зведеної раніше мурованої будівлі була розібрана і споруджена наново, крила-флігелі збереглися в тому вигляді, якими вони були раніше (можливо, з кін. XVIII ст.). При перебудові в декор фасадів було включено елементи стилю необароко (криволінійні фронтони, скульптура), змінене внутрішнє розпланування, центральний корпус з'єднано з флігелями, що стоять поруч.

У 1864 р. у палаці жив П. І. Чайковський, тоді студент Петербурзької консерваторії. Тут він працював над першим своїм симфонічним твором (про що свідчить меморіальна дошка на фасаді). Тому ця пам'ятка архітектури національного значення має ще й історико-меморіальне значення та перебуває на обліку як пам'ятка історії місцевого значення.

Будівля побудована в стилі класицизму з елементами необароко, цегляна, потинькована, складається з прямокутної в плані центральної двоповерхової частини з короткими крилами, які переходами з'єднуються з одноповерховими, поставленими на підвали, Г-подібними в плані флігелями. Перерекриття плоскі балкові, у вестибюлі хрестові склепіння, в підвалах – циліндричні склепіння, розпланування коридорне з двобічним розміщенням приміщень (первісно було анфіладним). Фасади рустовані, вікна центральної частини прикрашені прямими сандриками, флігелів – розетками в нішах. Пояс розеток простягнуто вздовж аттика, що завершує фасади бічних крил.

Головний вхід влаштовано на вісі симетрії в лоджії, фланкованій колонами, на верхньому поверсі по всій ширині лоджії – тераса, по боках якої вміщено барельєфи. На парковому фасаді вхід у палац організовано через двоярусну терасу, що спирається на колони. Нижній ярус огорожений балюстрадою, верхній – металевими ґратами художньої роботи. По боках тераси на верхньому поверсі ніші зі скульптурами путті. В інтер'єрі збереглися парадні дерев'яні сходи, танцювальний зал, прикрашений ліпниною і скульптурою.

Палац є композиційним центром садиби, від якої збереглися Круглий двір і залишки парку з мурованими сторожкою та огорожею⁴³.

Круглий двір розташований у центральній частині міста, поряд з палацом. Входив до складу садиби. Функціональне його призначення – для цирку, манежу і господарських потреб.

Достеменною датою його будівництва дотепер є дискусійною: різні джерела й різні дослідники вказують дати 1749 р.⁴⁴, 1820-і рр.⁴⁵ та кінець XVIII ст.⁴⁶

---

⁴³Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: Ил. справ.-каталог. – Т. 4. – К.: Будівельник, 1986. – С. 29.

⁴⁴Памятники ... – С. 30.

⁴⁵Вечерський В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. – К.: НДІТІАМ, 2003. – С. 534-536.

⁴⁶Историко-архитектурный опорный план и проектные предложения по зонам охраны памятников истории и культуры г. Тростянца Сумской обл. – В 2-х Т. / КиївВНДІТІАМ. – К.,

Овальній у плані двоповерховій мурованій споруді з чотирма круглими вежами засобами архітектурної пластики надали образу середньовічного замку (бійниці, зубці, стрілчасті арки тощо). Все це дуже характерне для доби романтизму як перехідної від стилістики класицизму до історизму. Тому з огляду на стилістику цієї споруди найбільш вірогідним видається її датування 1820-и роками.

Споруда з елементами готичного стилю, цегляна, потинькована, овальна в плані з осями 60 і 40 м. На вигляд нагадує середньовічний замок з глухими високими стінами і чотирма круглими баштами. На одному боці споруди між двома баштами влаштована в'їзна брама у вигляді величезної стрілчастої арки з кілеподібним завершенням, увінчаним флюгером. Стіни ззовні укріплені контрфорсами і карнизом розділені на два яруси. Верхній ярус оформлений вузькими стрілчастими нішами, схожими на бійниці, і завершений карнизом на кронштейнах. Башти – триярусні зі стрілчастими вікнами, покриті невисокими наметовими дахами зі шпилями. У баштах у ХІХ ст. жили актори кріпацького театру і цирку. В середині Круглого двору вздовж стін розташовувалися ложі для глядачів, а в центрі просто неба була циркова арена, навколо неї – манеж для коней. Ця пам'ятка є, вірогідно, найбільш ранньою з громадських споруд східної України, що добре збереглися. Вона унікальна за своїм функціональним призначенням і об'ємно-просторовим вирішенням⁴⁷.

Благовіщенська церква розташована поряд з садибним комплексом. Вона закладена в 1744 р. замість попередньої дерев'яної церкви того ж посвячення. Будувалася шість років і завершена в 1750 р. Являла собою видовжену за поздовжньою віссю, тридільну одноверху споруду, в плані прямокутну з напівкруглою апсидою на східному боці та з дзвіницею з західного боку. У ХІХ ст. була розширена добудовою трансепту і прибудовою до нього зі східного боку апсид.

1989. – Рукоп. – ДІФ НДІТІАМ. – Інв. №№ 1617. – Т. 1. – С. 43 (автор цієї частини тексту - Логвин Н. Г.).

⁴⁷ Памятники ... – С. 30.

Вирішена у стилі раннього класицизму з елементами бароко. Цегляна, потинькована. Притвор розділений арками на три нефи. Средохрестя перекрите зімкненим склепінням з ліхтариком на восьмерику, притвор, рамена трансепта і апсиди – циліндричними склепінням з розпалубками. Перехід від квадрата підбанного простору до восьмерика здійснено за допомогою тропів. Підлоги з метлахської плитки. Оздоблення інтер'єру більш пізньє, ніж сама споруда.

Фасади розчленовані лопатками з горизонтальним рустом, причілки трансепту завершені трикутними фронтонами, вікна облямовані простими наличниками.

Дзвіниця чотириярусна з підвалом. Нижні три яруси – четверики, що з висотою поступово зменшуються в плані, верхній – восьмерик, завершений наметовим верхом, увінчаним високим чотиригранним шпилем. Нижній ярус слугує входом до церкви, на другому ярусі з великими арковими отворами розміщені дзвони, на третьому з чотирьох боків в круглих отворах був годинник, у верхньому з напівциркульними отворами в кожній грані – дзвони курантів.

Особливостями пам'ятки є: застосування характерних для російської архітектури тропів замість прийнятих в українській архітектурі пандативів, тематичний розпис на східній грані восьмерика і наявність чотирьох входів замість трьох і їх нетрадиційне розміщення. Два з них розташовані у північній і південній гранях нижнього ярусу дзвіниці і два - в раменах трансепта з західного боку. Перед входами відкриті паперті зі сходами. Територія пам'ятки огорожена масивною цегляною потинькованою стіною зі стовпами⁴⁸.

Вознесенська церква. Мурована однобанна церква з дзвіницею міститься на південь від сучасного міського центру там, де в 1650-х рр. була заснована слобода Тростянець. Стоїть на локальному підвищенні правого берега р. Боромлі неподалік впадіння в неї струмка Буровець. Місце розташування церкви має високий композиційний потенціал: це зона найвищої композиційної

---

⁴⁸ Пам'ятники ... – С. 28-29.

активності в долині р. Боромлі, точка перетину головної композиційної вісі долини, вісі тальвега, по якому стікає струмок Буровець, та лінії вододілу Охтирської гори. Церква стоїть на східному боці стародавнього шляху з Сум до Охтирки серед одноповерхової садибної забудови. Завдяки активному силуету з високою дзвіницею є важливою містобудівною домінантою, добре проглядаючись як із зовнішніх ландшафтних просторів (зі схилів Охтирської гори, зі схилів та заплави р. Боромлі), так і в інтер'єрі міста (з вулиць Червоноармійської, Миру, Горького).

У найближчому оточенні церкви містяться: дерев'яний, облицьований цеглою будинок священика початку ХХ ст. (вул. Червоноармійська, 51); мурований двоповерховий будинок двокласного училища 1882 р. (вул. Червоноармійська, 52). З західного боку збереглася первісна огорожа церковної території: високий цегляний цоколь, квадратіві в перетині стовпи, ковані залізні ґрати геометричного рисунку.

Перший дерев'яний храм Вознесіння Господнього був зведений на цьому місці близько 1660 р. У 1784 р. ця стара церква була скасована, оскільки занепала, а в Тростянці вже існувала мурована Благовіщенська церква. На початку ХХ ст. у зв'язку з розвитком Тростянецької економії та значним збільшенням населення постала необхідність збудувати ще одну муровану церкву. Її було закладено у 1903 р., а завершено – у 1913 р. Збудована коштом фірми "Л. Е. Кениг и наследники".

Стосовно авторства проекту в літературі існує дві версії: про авторство харківського єпархіального архітектора В. Х. Немкіна (1857-1908)⁴⁹ та знаменитого харківського архітектора О. М. Бекетова (1862-1941)⁵⁰. У жодному з опублікованих у фаховій літературі списку робіт архітекторів В. Х. Немкіна та

---

⁴⁹ Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: Виявлення, дослідження, фіксація. – К.: Видавничий дім А.С.С, 2005. – С. 535.

⁵⁰ Ця версія дуже поширена в мережі Інтернет; літературного джерела цієї версії нам виявити не вдалося.

О. М. Бекетова Вознесенська церква у Тростянці не значиться⁵¹. Проте ми дотримуємося думки про те, що автором проекту був В. Х. Немкін, а після його смерті у 1908 р. будівництво завершувалося під керівництвом іншого архітектора, можливо – й О. М. Бекетова. Це підтверджується як стилістикою цієї церкви, дуже близькою до творчого почерку В. Х. Немкіна, так і тим, що відомий харківський архітектурознавець, автор нещодавно захищеної кандидатської дисертації про творчість О. М. Бекетова, Д. А. Дудукіна відносить Вознесенську церкву в Тростянці до робіт не О. М. Бекетова, а В. Х. Немкіна⁵².

Протягом ХХ ст. церква використовувалася за прямим призначенням і збереглася без перебудов.

Церква хрещата у плані, з прямокутними раменами. До видовженого західного прилягає тридільна у першому ярусі дзвіниця. До східних граней укорочених північного й південного рамен прилягають півкруглі екседри. Вони свідчать про те, що згідно з первісним задумом у бічних раменах планувалося влаштувати бічні вівтарі. Обабіч прямокутного в плані вівтаря містяться маленькі прямокутні дяконник та жертвник. Вони зі сходу прилягають до екседр. Зовні причілки рамен вінчають масивні півциркульні закомари з профільованими гуртами. Причілки оформлені великими арковими вікнами, скомпонованими на кшталт трифорія. Рамена мають дуже пластичні куполоподібні гранчасті покриття. На перетині рамен на ступінчастій гранчастій основі підноситься циліндричний двоярусний підбанник з еліпсоїдною ребристою банею.

Зі східного та західного боків характер композиції будівлі дуже відрізняється. Зі сходу завдяки ступінчастому наростанню об'ємів – від

---

⁵¹ Тимофієнко В. Зодчі України кінця XVIII – початку ХХ століть: Біографічний довідник. – К.: НДІТІАМ, 1999. – С. 28-30, 274-277; Бондаренко І. Характерні риси творчості харківського єпархіального архітектора Володимира Немкіна // Архітектурна спадщина України. – К.: НДІТІАМ, 2002. – Вип. 5. – С. 359-363.

⁵² Дудукіна Д. А. А.Н. Бекетов (1862-1941). Творческая деятельность и вклад в развитие архитектуры юга России и Украины конца XIX - первой трети XX веков. Дисс. на соискание ученой степени канд. архитектуры. – М., 2008.

пастофоріїв до центральної бані – досягнуто центричності й пірамідальності композиції. З західного боку, де домінує триярусна дзвіниця, відчувається строгий вертикалізм композиції, її стрімка динамічність.

Композиція дзвіниці має свої особливості. Її нижній ярус – прямокутник з ледь скошеними зовнішніми кутами. Середні прясла стін вінчають декоративні закомари. Другий ярус – восьмерик з арковими отворами дзвонів за сторонами світу й арковими нішами в діагональних гранях. Горішній ярус циліндричний, з вісьмома арковими отворами. Вінчає дзвіницю циліндричний підбанник з аркатурою, що несе еліпсоїдну ребристу баню. Кожен ярус дзвіниці розчленований численними горизонтальними гуртами й декоративними фризами. Перед західним фасадом енергійно виступає вперед глибокий закритий арковий ганок зі щипцевим дахом.

Пам'ятка вирішена в архітектурних формах неовізантійського напрямку цегляного стилю з певними неороманськими та навіть необароковими впливами. Останні проявилися в надмірі криволінійних елементів фасадних членувань, а також у пластиці покриттів рамен просторового хреста й екседр. Будівля піднята на високий цоколь, виділений масивними горизонтальними гуртами з підвіконними нішами. В оформленні фасадів широко застосовано наріжні півколонки з кубічними базами й капітелями, рельєфні хрести, широкі архівольти вікон, імпости трифоріїв у вигляді спарених романських колонок, смуги поребрика, карнизні гурти на кронштейнах, зубчасті карнизи. Найбільш пластично й виразно декоровано двоярусний підбанник. У першому ярусі 16 аркових вікон з широкими архівольтами; простінки фланковані романськими тричвертними колонками. Другий ярус, відділений смугою поребрика, складають ніші й ламаний карниз вінчання, що створюють враження геометризованої аркатури. З завершенням підбанника гармонує сітчастий орнамент в основі покриття бані.

В інтер'єрі взаємодіють глибинно-вісьовий принцип розвитку внутрішнього простору вздовж вісі захід-схід та центрична побудова висотно

розкритого підкупольного простору. Рамена хреста перекриті коробовими склепіннями з розпалубками, екседри – конхами. Циліндричний підбанник, що несе сферичну баню, спирається на сферичні пандативи й профільовані підпружні арки. Середнє приміщення в першому ярусі дзвіниці перекрите зімкнутим склепінням, бічні – плоскими стелями.

Первісний декор та мальовання інтер'єру добре збереглися: у підпружних арках – орнаментальний розпис і зображення святих; у вівтарі – олійні мальовання в стилістиці розписів Володимирського собору в Києві: в zenіті склепіння – Господь Саваоф, на бічних лотках – архангели. Решта площин стін побілено. Зберігся іконостас, виготовлений 1913 р., з іконами в стилі В. М. Васнецова. Він двоярусний, всі ікони мають видовжені пропорції з півциркульною верхньою частиною.

Значний декоративний ефект створюють орнаментовані віконні оправи з сітчастим ромбічним орнаментом основної площини вікна та хрестом, вписаним у круглу розетку, у верхній частині.

Будівля зведена з місцевої червоної цегли на цементному розчині поперечиковою системою мурування. Товщина стін – 5 цеглин. Підмурки цегляні стрічкові. Під західним раменом є двокамерний підвал. В інтер'єрі всі стіни потиньковані й побілені. Зовні весь декор виконано у фасонній і лекальній цеглі. Підлога з метлахської плитки. Дахи по дерев'яних кружалах укриті покрівельною сталлю "в шашку".

Вознесенська церква у Тростянці – прекрасно збережена, дуже виразна за архітектурою пам'ятка завершального етапу історичму. Це – один з кращих витворів харківських епархіальних архітекторів початку ХХ ст. Як пам'ятка архітектури й містобудування національного значення має охоронний № 1550.

Усі розглянуті вище цивільні й сакральні будівлі, а також Грот німф у парку «Нескучне» є пам'ятками архітектури та містобудування національного значення. Це – найцінніша частина архітектурної спадщини Тростянця.

Будинок бібліотеки й благородного зібрання – двоповерховий, мурований, міститься в історичному середмісті Тростянця у фронтальному з розривами шереху забудови однієї з головних вулиць (вул. Миру, 4). Поряд стоять невеликі за обсягами двоповерхові адміністративні будівлі кінця ХІХ – початку ХХ ст. Чоловим західним фасадом будинок звернений до парку. У містобудівній ситуації він є рядовою будівлею, що формує архітектурне середовище.

Збудовано 1878 р. на замовлення і коштом власника Тростянецького маєтку Леопольда Єгоровича (Євграфовича) Кеніга як бібліотеку для службовців маєтку та клуб (благородне зібрання). Ця будівля входила до складу громадсько-адміністративного центру поселення та економії, що включав Благовіщенську церкву, палац власника, Круглий двір, головну контору з квартирами управителів та службовців. За радянської доби в цьому будинку містилися різні установи, у тому числі будинок піонерів та школярів. З південного боку будинку в ХХ ст. була зроблена невелика прибудова господарського призначення⁵³.

Будинок прямокутного плану, симетричний, з двома ризалітами, що фланкують чоло. Архітектурне вирішення – в модернізованих стильових формах неоренесансу, з виділеним рустованим цоколем, масивним міжповерховим гуртом й енергійно винесеним карнизом на кронштейнах. Вінчає будівлю горизонтальний аттик. Тривіконні ризаліти мають балкони з орнаментованими залізними ґратами. Вікна в ризалітах великі, прямокутні, без облямувань, проте по першому поверху – увінчані клинчастими сандриками. Дещо понижена центральна частина фасаду, що відповідає двосвітному залу, виявлена ритмом великих аркових вікон першого поверху, з якими контрастують маленькі спарені прямокутні віконця другого світла. Головний вхід з вестибюлем розміщено в північному ризаліті.

---

⁵³ Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: Виявлення, дослідження, фіксація. – К.: Видавничий дім А.С.С, 2005. – С. 533-534.

Структура будинку центрична – всі допоміжні й комунікаційні приміщення огинають з трьох боків головний двосвітний зал. Сходова клітина міститься в тилу корпусу на головній розпланувальній вісі; на дворовому фасаді вона акцентована гранчастим ризалітом. Зал був багатофункціональним: у звичайні дні використовувався як читальний зал бібліотеки та епізодично – як зал для зібрань і балів. Для останньої функції на східній стіні залу в другому ярусі влаштовано оркестровий балкон з пишно орнаментованою залізною огорожею. Зал перекриває дзеркальне склепіння з розпалубками над бічними люнетами. Декор залу значною мірою зберігся. В основі склепіння проходить пишно декорований ліпленням антаблемент. Дзеркало склепіння прикрашають дві масивні ліплені розетки. Балкон спирається на два кронштейни з волютами, декорованими листям аканта. Первісно зал мав підлогу з дубового паркету, а стіни на висоту 1,2 м були облицьовані дубовими панелями. Збереглися первісні двостулкові дубові фільончасті двері при вході з вестибюля в зал. Опорядження залу має оригінальну кольорову гаму: стіни різних відтінків світло-фіолетового кольору; гурти, деталі, ліплення – білі з позолотою. В інших приміщеннях декор не зберігся.

Будівлю муровано з цегли, зовні й в інтер'єрі потиньковано й побілено. Підмурки цегляні стрічкові. Перекриття плоскі, по дерев'яних балках. Дах вальмовий, по дерев'яних кроквах, укритий шифером.

Будинок має також певне історико-меморіальне значення, про що свідчить меморіальна дошка на західному фасаді з текстом про те, що 12 січня 1918 р. тут відбувся перший Тростянецький з'їзд ради робітничих і селянських депутатів.

Бібліотека й благородне зібрання в Тростянці – скромна, проте досить вартісна в типологічному й мистецькому плані пам'ятка цивільної архітектури останньої чверті XIX ст., що засвідчує високий рівень культури в тодішній провінції. Будівлю виявлено й обстежено у 1989 р., включено до Зводу пам'яток історії та культури України (том "Сумська область"), поставлено на державний

облік як пам'ятку архітектури й містобудування та історії місцевого значення з охоронним № 317-См.

Магазин купця Ф. Курила. Двоповерховий мурований будинок міститься в історичному середмісті Тростянця. Займає наріжну ділянку у фронтальному з розривами шерегу забудови головної вулиці (вул. Горького, 26) на перетині її з вул. Б. Хмельницького. З півночі прилягає одноповерхова будівля магазину, навколо містяться одно- двоповерхові будинки. У містобудівній ситуації магазин Ф.Курила є архітектурним акцентом забудови центру міста.

Збудовано 1908 р. на замовлення і коштом Федора Васильовича Курила – представника значної купецької родини Курилів (Курилових) з Охтирки. На першому поверсі містилися магазини й товарні склади, на другому – контора й житлові приміщення. Зараз на першому поверсі будинку містяться магазини, на другому – офісні приміщення. Протягом ХХ ст. з двору були здійснені різноманітні дерев'яні й цегляні прибудови⁵⁴.

Будинок Г-подібного плану складається з двох різновисоких рамен, наслідком чого є асиметричність загальної композиції. Західне рамено двоповерхове, східне – одноповерхове, з антесольним напівповерхом. Під усім будинком є підвал. Перший поверх капітальними стінами поділено на кілька торговельних приміщень. Розпланування другого поверху, первісно наближене до анфіладного, було змінено за радянської доби.

Фасади вирішені в стильових формах неоренесансного напрямку цегляного стилю в провінційному варіанті. Вони розчленовані рустованими лопатками. Стіни першого поверху рустовані. Поверхи розділяє зубчастий фриз. Великі прямокутні вікна першого поверху мають рельєфно виділені клинчасті перемички. Вікна другого поверху західного рамена облямовані простими наличниками з лучковими сандриками; маленькі аркові віконця антресолі східного рамена облямовані тягнутими лиштвами, шерэг яких утворює мотив на кшталт неороманської аркатури. Причілковий

---

⁵⁴ Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: Виявлення, дослідження, фіксація. – К.: Видавничий дім А.С.С, 2005. – С. 537.

брандмауерний мур цього рамена вінчається килевидним фронтоном. На даху є люкарна з гострим трикутним щипцем. Усю будівлю завершує карниз значного виносу, розкріпований на лопатках. Цегляний фасадний декор доповнюється художнім металом: козирком входу з орнаментованими залізними кронштейнами та фігурними ґратами над карнизом східного рамена.

Будівлю муровано з цегли на вапняно-піщаному розчині ланцюговою системою. Перекриття плоскі, по дерев'яних балках. Дах західного рамена вальмовий, по дерев'яних кроквах, укритий шифером. Дах східного рамена щипцевий з переломом, укритий покрівельною сталлю. Зовні будівля первісно не була отинькована. Пофарбування фасадів традиційно двобарвне: тло певного кольору (жовтої вохри, або червоної вохри, або блакитний), деталі – білі.

Магазин купця Ф.Курила в Тростянці – одна з найцікавіших в архітектурно-художньому плані споруд торговельного призначення початку ХХ ст. на Сумщині. Будівлю виявлено й обстежено у 1989 р., включено до Зводу пам'яток історії та культури України (том "Сумська область"), поставлено на державний облік як пам'ятку архітектури й містобудування місцевого значення з охоронним № 315-См.

Комплекс Економічної лікарні. Комплекс міститься на північ від історичного середмістя Тростянця на рівнинному лівому березі р. Боромлі край шляху на Суми (вул. Горького, 55), неподалік залізничної станції Смородине.

Складається з трьох мурованих споруд: двоповерхового хірургічного корпусу, що є центром композиції, а також одноповерхових лікарні з амбулаторією та господарського корпусу. Всі будівлі згруповані довкола прямокутного двору. Хірургічний корпус виходить на червону лінію вулиці чолом, решта корпусів – причілками. По червоній лінії вулиці композицію замикає цегляна огорожа з двома брамами, розташованими симетрично щодо хірургічного корпусу.

Перша лікарня у волосному селі Тростянці була відкрита у середині ХІХ ст. У 1891 р. власник Тростянецького маєтку Л. Є. Кеніг розпочав

будувати на новому місці, край Сумського шляху, будинок лікарні на 30 ліжок з амбулаторією, спроектований і оснащений за останнім словом тодішньої медичної науки й техніки. У 1904 р. тут збудували двоповерховий корпус, в якому розмістилися хірургічні палати й квартири службовців лікарні. У 1906 р. південний бік лікарняного двору замкнув одноповерховий корпус господарського призначення. Комплекс лікарняних будівель з самого початку був оснащений водогоном, каналізацією, електричним освітленням. Опалення було пічним. Усі дахи первісно були укриті покрівельною сталлю.

Тут отримували медичну допомогу робітники й службовці економії Л. Є. Кеніга. За радянської доби ці будівлі використовувалися як лікарня, а з 1980-х рр. – як ветеринарна лікарня і аптека. У 1955 р. до лікарняного корпусу з півночі зробили одноповерхову прибудову⁵⁵.

Лікарня з амбулаторією є найдавнішою частиною комплексу. Вона Т-подібного плану, одноповерхова, на підвалі. Замикає лікарняний двір з півночі й заходу. Розпланування коридорне з однобічним розташуванням палат. Капітальними стінами корпус поділено на кілька ізольованих відділень з окремими входами з двору через квадратіві в плані тамбури. У північному рамені містилося жіноче відділення, у східному – приймальний покій, аптека, чоловічі палати, квартира лікаря. У західному рамені були операційні палати та "заразне відділення".

Загальна композиція корпусу мальовниче асиметрична. Фасадні площини членують лопатки, вікна вінчають лучкові сандрики. Характерною деталлю є виразні за рисунком дерев'яні кронштейни, що підтримують звиси даху.

Хірургічний корпус двоповерховий на підвалі, прямокутного плану з ризалітами, симетричний за структурою. Він є архітектурною домінантою комплексу. Усі його фасади рівноцінні, вирішені в модернізованих формах так званого цегляного стилю. Вісі поздовжніх фасадів підкреслюють тривіконні ризаліти з пологими трикутними щипцями й дерев'яними затяжками. Такий

---

⁵⁵ Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: Виявлення, дослідження, фіксація. – К.: Видавничий дім А.С.С, 2005. – С. 538-539.

само ризаліт є і на вісі південного причілка. Загальну симетричність вуличного фасаду підкреслювали й в'їзні брами: у цегляному мурі обабіч корпусу первісно були розташовані високі проїзди з лучковими перемичками й трикутними щипцями. Нині арка північної брами замурована, а південної – зруйнована.

Первісно вхід до хірургічного корпусу був улаштований з вулиці, з високого дерев'яного ганку з прямими сходами. Нині той вхід замуровано, ганок зруйновано і новий вхід влаштовано з двору. Ризаліт чолового фасаду первісно мав балкон на ширину трьох вікон з масивною балюстрадою (не зберігся). Зараз розпланування корпусу коридорне, з двобічним розташуванням приміщень.

Будівля піднята на високий цоколь, розчленований плоскими нішами. Наріжники акцентовані широкими лопатками, стіни розкреслені горизонтальними гуртами й завершені зубчастим фризом, смугою поребрика і великими звисами даху на дерев'яних кронштейнах і підкосах. Вікна першого поверху прямокутні, без облямувань. Над лучковими вікнами другого поверху є рельєфні брівки.

Господарський корпус прямокутний у плані. Він замикає з півдня лікарняний двір, виходячи на вулицю глухим причілком. Основна частина корпусу одноповерхова, над середньою частиною є надбудова. Розпланувальна структура лінійна багатоканерна. Цей корпус вирішено у тих самих архітектурних формах, що й решту будівель комплексу, проте з лапідарнішим декором: стіни членують лопатки, завершують горизонтальні гурти й зубчастий фриз. Прямокутні вікна без облямувань.

Усі три корпуси муровані з місцевої цегли на цегляних стрічкових підмурках. Усередині стіни потиньковані, зовні – первісно не тинькувалися й не фарбувалися. Нині фасади усіх трьох будівель мають традиційне пофарбування: тло кольору жовтої вохри, деталі – білі. Перекриття плоскі по дерев'яних балках. Підлоги з дощок. Дахи щипцеві по дерев'яних кроквах, укриті шифером.

Лікарняний комплекс у Тростянці – добре збережена пам'ятка бурхливої будівничої діяльності фірми "Л.Е.Кениг и наследники". Тут, окрім спільних для архітектури доби кінця ХІХ – початку ХХ ст. стильових рис "цегляного стилю" в річищі історизму, простежуються й риси оригінального "фірмового" стилю. Комплекс виявлено й обстежено у 1989 р., включено до Зводу пам'яток історії та культури України (том "Сумська область"), поставлено на державний облік як пам'ятку архітектури й містобудування місцевого значення з охоронним № 316-См.

Розглянуті вище пам'ятки архітектури та містобудування місцевого значення – переважно громадські будівлі – яскраво характеризують архітектурно-художні особливості історичної забудови Тростянця. Але ними не обмежується архітектурна спадщина міста. У Тростянці є низка історичних будівель, які пропонуються для взяття на державний облік, оскільки вони мають унікальні архітектурні риси.

Виробничий комплекс економії Л. Кеніга. Комплекс міститься в історичному середмісті на надзаплавній терасі правого берега р. Боромлі на східному боці головної вулиці міста навпроти Благовіщенської церкви. Складається з трьох мурованих будівель – п'ятиповерхового вальцьового млина, одноповерхового складу та триповерхового зерносховища "Білий амбар". Усі будівлі розміщені на значній відстані від вулиці, проте звернені до неї чоловими фасадами. Серед них домінує наймасивніша споруда вальцьового млина, що нині є найпомітнішою містобудівною домінантою в долині р. Боромлі. Як домінанта вона конкурує з ідеологічно й композиційно панівною будівлею міста – Благовіщенською церквою, з огляду на що поєднання цих двох домінант не можна визнати органічним і вдалим, хоча воно і є історично сформованим.

Зараз територія оточена цегляною огорожею, а по червоній лінії забудови вул. Горького у середині ХХ ст. зведено декілька одно- двоповерхових будинків, що погіршило умови видового розкриття комплексу.

Згідно з описом Тростянецької садиби майора О. Ф. Надаржинського 1799 р., на місці теперішнього виробничого комплексу значилася солодовня кам'яна з сушнею. Згодом, при наступних власниках маєтку Корсакових, князях Голіциних, А. А. Марку та Л. Є. Кенігу тут був солодовий завод. У 1896 р. в перебудованому корпусі солодового заводу почала діяти парова крупорушка, яка називали також вальцьовим млином. У 1907 р. будівля була ще раз перебудована з частковою надбудовою. Тоді ж замість парового встановили газогенераторний двигун і виробництво отримало офіційне найменування "Мукомольная мельница Л.Е.Кениг-Наследники".

У 1887 р. з південного сходу до тодішнього корпусу солодового заводу прибудували корпуси винокурні, яка почала виробляти продукцію з 1889 р. У 1907 р. були збудовані Білий амбар та одноповерховий складський корпус. Протягом ХХ ст. виробничий комплекс зазнав численних перебудов. Нині тут міститься Тростянецький комбінат хлібопродуктів. Відносно добре збереглися головний корпус млина, Білий амбар і частина складського корпусу⁵⁶.

Вальцьовий млин займає північну частину території комплексу. Він зведений з цегли, не тинькований, прямокутний у плані, п'ятиповерховий. Збережена донині стара частина млина належить до 1907 р. Про більш ранні будівельні етапи достовірної інформації немає. Зараз з північного, південного і східного боків корпусу є численні прибудови ХХ ст., що не становлять історико-архітектурної цінності.

Будівля складалася з трьох відділень, ізольованих брандмауерами на всю висоту: зерноочисного, млинового й вибійного. Південне зерноочисне відділення виділене на чоловому фасаді креповкою, декоративним мотивом спарених закомар й високим трикутним щипцем з переломом, прикрашеним зубчастим карнизом. Унаслідок цього загальна композиція чолового західного фасаду є асиметричною. П'ятий поверх цього відділення перекрито залізобетонними склепіннями. Решта міжповерхових перекриттів – це невеликі

---

⁵⁶ Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: Виявлення, дослідження, фіксація. – К.: Видавничий дім А.С.С, 2005. – С. 539-541.

бетонні склепіння, що спираються на сталеві двотаврові балки. Поверхи з'єднані внутрішніми й зовнішніми залізними сходами. На західному фасаді по всіх поверхах влаштовані відкриті зовнішні переходи між зерноочисним і млиновим відділенням. У першому поверсі містилися електростанція, майстерня й машинне відділення. Провідне функціональне значення першого поверху підкреслено на фасадах значною його висотою та величиною прямокутних отворів з наличниками й лучковими сандриками з рельєфно виділеними замковими каменями.

Найбільш пластично вирішено західний фасад, розчленований масивними горизонтальними гуртами з зубчастими карнизами. Наріжники зафіксовані широкими лопатками. Стіни завершує стилізований колончастий фриз. Вікна зерноочисного відділення маленькі, пропорцій "лежачого квадрата", з лучковими перемичками. Вікна решти відділень мають витягнуті пропорції та масивні лучкові сандрики. Фасади в цілому вирішені у формах неороманського напрямку цегляного стилю. Дахи щипцеві, по дерев'яних кроквах, укриті покрівельною сталлю.

Складський корпус розташований між млином і Білим амбаром. Він прямокутний у плані, дуже видовжений. Має несучі поздовжні стіни, трикутні щипці на причілках, двосхилий щипцевий дах по кроквяних фермах, укритий шифером. На фасадах є скромний декор у формах пізнього цегляного стилю: виділено цоколь і зубчастий карниз завершення, стіни розчленовано лопатками. Вікна з лучковими перемичками й такими ж сандриками з рельєфно виділеними замковими каменями мають підвіконні полицки з зубчастими карнизами.

Білий амбар стоїть у південній частині території комплексу. Він прямокутний у плані, симетричний, з ризалітом на чолі, увінчаним дерев'яною вежею з підйомником. Несучими є поздовжні стіни й внутрішній каркас. Перший поверх капітальними стінами поділений на чотири складські приміщення з окремими входами. Другий поверх – єдиний зальний простір, що за площею дорівнює половині першого поверху. У чоловому ризаліті

розміщено сходи й механічний підйомник з двигуном. Третій напівповерх є горищним приміщенням під вальмовим дахом.

Фасади вирішені в раціоналістичних формах пізнього цегляного стилю: наріжники зафіксовані широкими лопатками; вікна різноманітних розмірів і форм мають масивні лучкові сандрики. Стіни завершують широкі звиси даху на дерев'яних кронштейнах. Пологий трикутний щипець, що вінчає ризаліт, має дерев'яний брус-затяжку. Дерев'яна вежа каркасної конструкції накрита оригінальної форми восьмихилим ламаним дахом зі шпилем та флюгером.

Будівля має цегляні стрічкові підмурки. Під одноповерховою тильною частиною є невеликий погріб. Цегляні стіни зовні з самого початку були побілені, що й зумовило найменування будівлі. Перекриття плоскі по дерев'яних балках, які спираються на внутрішній каркас. Вальмові дахи по дерев'яних кроквах укриті покрівельною сталлю.

Виробничий комплекс економії Л. Є. Кеніга у Тростянці є цінною пам'яткою виробничої архітектури Слобожанщини початку ХХ ст., що відзначається високою якістю архітектурних та інженерних вирішень. Комплекс виявлено й обстежено у 1989 р., включено до Зводу пам'яток історії та культури України (том "Сумська область"), проте досі не поставлено на державний облік як пам'ятку культурної спадщини.

Цей комплекс, як і будинок священика Благовіщенської церкви та сторожка при в'їзді до садиби Л. Кеніга з огорожею у даній роботі визначено як об'єкти культурної спадщини, що пропонуються для взяття на державний облік.

Характер архітектурного середовища Тростянця був визначений тим, що, починаючи з середини ХІХ ст., зосередження тут фабрично-заводської промисловості й функцій центрального управління всіма галузями господарства економії зумовило широке розгортання будівництва. Усі житлові, господарські, адміністративні, виробничі будівлі зводилися з цегли під бляшаними дахами. Для проектування й будівництва залучалися провідні

фірми, у т. ч. й зарубіжні: в 1885-1886 рр. у західній промисловій зоні австрійська фірма "Шкода" з м.Пльзень збудувала шестиповерховий цегляний корпус цукроварні; поряд у 1888 р. фірма "Вайхельт" з Москви побудувала шестиповерховий же корпус цукрово-рафінадного заводу. Поблизу розпланували й спорудили робітниче селище, двоповерхові цегляні будинки спеціалістів, велику робітничу казарму з їдальнею. Забудова була витримана у формах так званого цегляного стилю з дуже скромним застосуванням декору з арсеналу форм ретроспективізму: як правило, стіни членувалися рустованими пілястрами, вікна акцентувалися наличниками простого профілю або сандриками, широко застосовувалися зубчасті карнизи й різноманітні мотиви цегляних орнаментів. У таких же архітектурних формах 1887 р. у центрі села навпроти садиби збудовано багатоповерховий цегляний корпус винокурні й вальцьового млина, про які вже була мова.

Інтенсивна забудова економії зумовила появу нових типів будівель і споруд, перебудову старих будинків. Поблизу палацу збудували великий корпус головної контори з квартирами управителя і службовців. У центра села з'явився квартал, забудований цегляними двоповерховими будинками, в яких містилися квартири спеціалістів, телефонна станція, магазини, благородне зібрання з бібліотекою тощо. Стилiстика цієї забудови – цегляний стиль з переважанням неоренесансних мотивів. У 1910-х рр. в архітектурі Тростянця і околиць помітний вплив модерну (будинок головного управителя маєтків у Нескучному, 1911-1914 рр.), "російського стилю" в ропетовському трактуванні (дерев'яний заміський будинок у Веселому, не зберігся), російсько-візантійського стилю (Вознесенська церква, 1913 р.). Більшість споруд економії Л. Кеніга збереглися донині.

Збереглося кілька будівель кін. XIX – поч. XX ст. також в районі залізничного вокзалу. Одна з них – цегляний одноповерховий особняк по вул. Горького, 35, фасади якого вирішені в неокласицистичній стилістиці, а також одноповерхова будівля навпроти, на вул. Горького, 74. Певний історико-

архітектурний інтерес представляють цегляні одноповерхові споруди 9-ї шляхової дистанції на площі ім. 40-ї армії, 2 та цеху експлуатації залізничного депо «Смородине» на вул. Гришина, 88. Ці будівлі непогано збереглися, їхні фасади вирішено з використанням мотивів архітектури класицизму – з рустованими пілястрами й площинами фасадів, лучковими сандриками над вікнами. Розташовані неподалік корпуси лісопильної і паркетної фабрики Л. Кеніга зазнали значних перебудов, зумовлених технологічними змінами, і зараз перебувають у стані руйнації.

Неподалік у цій же, північній частині Тростянця зберігся ще один архітектурний комплекс поч. ХХ ст. – колишня Гаївська економія, від якої залишилася низка виробничих і житлових будівель. Це одно- двоповерхові цегляні будівлі з вальмовими дахами. Їхні фасади вирішені у формах «цегляного стилю», аналогічних Економічній лікарні.

Від традиційної дорадянської забудови Тростянця уціліла порівняно невелика кількість будинків, розташованих, переважно, в центральній частині міста. Це одноповерхові будинки №№ 30, 32, 34, 39, 47, 51 по вул. Червоноармійській, будинок № 40 по вул. Петровського, двоповерховий будинок № 51 по вул. Кірова. Для них характерні членування фасадів пілястрами, нерідко – рустованими, зубчасті карнизи, лучкові перемички вікон з наличниками й сандриками.

Серед забудови радянської доби варто зазначити комплекс будівель на початку непарного боку вул. Т. Шевченка – одно- двоповерхові житлові будинки, клуб, школа й водонапірна вежа. Всі вони споруджені у 20-х рр. ХХ ст. для робітників деревообробної (колишньої лісопильної і паркетної) фабрики. Двоповерхова будівля клубу 1928 р. вирішена в стилістиці так званого українського модерну, проте у дуже спрощеному й провінційному варіанті.

У 1957-1958 рр. на площі між вулицями Горького і Б. Хмельницького зведено двоповерхову споруду клубу (будинку культури) з чотириколонним портиком головного входу. Ця будівля органічно увійшла в архітектурне

середовище міського центру, представляючи перехід від стилістики радянського ретроспективізму до модернізму. В аналогічних архітектурних формах вирішений кінотеатр 1950-х рр. на вул. Горького, 24.

Загалом історична забудова Тростянця формує архітектурне середовище, неоднорідне в хронологічному, стильовому і ціннісному аспектах. Така забудова досить типова для невеликих міст Лівобережжя XIX-XX ст. У ній переважають одно- двоповерхові цегляні будинки. Одноповерхові приватні будинки з присадибними ділянками, зайнятими городами і садками, складають основну масу забудови міста. Деяка монотонність рядової забудови урізноманітнюється завдяки видам, які відкриваються у її розривах, на дві головні архітектурні домінанти – Благовіщенську й Вознесенську церкви.

Типологія будівель історичної забудови Тростянця досить різноманітна. У ній представлені:

- житлові будинки;
- адміністративні будівлі;
- громадські будівлі;
- торговельні споруди;
- будівлі навчальних закладів;
- будівлі лікувальних закладів;
- культові (сакральні) споруди;
- промислові споруди (заводи, фабрики).

В історичній забудові Тростянця виділяються будівлі різноманітної стилістики. Проте стилістичні риси, як правило, нечіткі, знівельовані провінційною інтерпретацією стильових форм. Так, певні риси класицизму й бароко співіснують на фасадах Благовіщенської церкви. Круглий двір і Грот німф у Нескучному (останній зараз – поза межами міської території) – класичні зразки романтизму як першої стадії історизму. Більшість забудови 2-ї пол. XIX – поч. XX ст. належить до різних течій історизму – від необароко палацу Л. Кеніга до російсько-візантійської стилістики Вознесенської церкви. Будинок

головного управління маєтками в Нескучному (зараз – поза межами міської території) – типовий приклад архітектури стилю модерн.

Проте більшість будівель дорадянської доби належать до стилістично чітко невизначеного так званого цегляного стилю, характерними рисами якого є членування фасадів пілястрами й лопатками, застосування горизонтального русту, віконні наличники і сандрики спрощених форм, застосування орнаменту. Територіально будівлі, які становлять певний історико-архітектурний інтерес, зосереджені на вулицях Горького, Миру, Червоноармійській, Т. Шевченка в архітектурних комплексах Благовіщенської церкви з панською садибою і виробничим комплексом, Вознесенської церкви, колишніх Економічної лікарні й Гаївської економії.

Забудові Тростянця властиві такі характерні риси й особливості:

1. Наявність 3-х типів архітектурного середовища:
  - одноповерхова садибна забудова, яка оточує центральну частину міста;
  - одно- двоповерхова забудова кін. ХІХ – поч. ХХ ст. у центральній частині міста;
  - багатоповерхова забудова 1970-х – 1980-х рр., розташована безсистемно.
2. Відсутність композиційних акцентів у однотипній рядовій забудові.
3. Наявність двох архітектурних домінант у центральній частині міста.
4. Концентрація об'єктів архітектурної спадщини у центральних кварталах міста.
5. Наявність на периферії міста кількох історичних архітектурних комплексів (Нескучне, Гаївська економія, район колишніх цукрових заводів).
6. Наявність у міському середовищі зразків промислової архітектури дорадянської доби.
7. Задовільний ступінь збереженості архітектурної спадщини.
8. Відсутність композиційного і художнього зв'язку між історичною забудовою і забудовою останніх 40 років.

9. Органічне поєднання історичної забудови з ландшафтом.

За ступенем історико-архітектурної цінності історична забудова Тростянця поділяється на відповідні категорії, відображені в переліках та на основному кресленнику історико-архітектурного опорного плану:

Пам'ятки національного та місцевого значення

Об'єкти культурної спадщини, що пропонуються для взяття на державний облік

Значні історичні будівлі

Рядові історичні будівлі

Фонові будівлі

Дисгармонійні будівлі.

Будівлі перших чотирьох категорій визначають той традиційний характер архітектурного середовища Тростянця, який необхідно зберегти.

На території, безпосередньо прилеглий до межі міста з заходу, розташовані пам'ятки та об'єкти культурної спадщини. У парку Нескучне є пам'ятка архітектури національного значення – Грот німф, збудований у 1809 р. на пам'ять 100-річчя Полтавської битви. Розташований він у глибині парку. Це мурована з цегли, банеподібна споруда діаметром близько 10 м, в яку веде вхід у вигляді стрілчастої арки, фланкованої неглибокими також стрілчастими гротами. Гроти і вхід облицьовані великими блоками необробленого вапняку. Ззовні грот задерновано.

До об'єктів культурної спадщини належать будинок головного управителя маєтками Л. Є. Кеніга в Нескучному, господарська споруда з вежею у комплексі будинку головного управителя маєтками Л. Є. Кеніга в Нескучному. Будинок головного управителя маєтками в Нескучному вирішено в стилі модерн. Тут мешкала родина керуючого лісовим господарством останнього власника Тростянця (Юлія Леопольдовича Кеніга). Будівля двоповерхова, асиметричної композиції, з вежею в східній її частині і добре

вписується в оточуюче середовище. На даний час в будівлі розташована наукова установа лісового профілю – Краснотростянецьке відділення Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агромеліорації. Господарська споруда з вежею, розташована поряд, разом з головним будинком формує комплекс і має обліковуватися і зберігатися у складі цього комплексу. Будинок головного управителя маєтками в Нескучному – типовий приклад архітектури стилю модерн.

2.3. Елементи історичного озеленення і благоустрою

Значну частину території міста займають ліси, які відносяться до 1-ї та 2-ї груп. У них переважає дуб і сосна й вони є важливим водорегулюючим чинником. У межах міста є такі лісові масиви:

урочище «Веселе» - 592 га

урочище «Сорочий бір» - 17 га

урочище «Нескучне» - 63 га

урочище «Пригородне» - 101 га

інші – 37 га.

Всього – 810 га.

Найбільш значними об'єктами історичного озеленення і благоустрою в межах міської забудови на цей час є міські парки – ім. Чайковського з озером, парк садиби Л. Кеніга, парк біля Благовіщенської церкви.

Парк садиби Л. Кеніга за радянської доби значно скоротив свою територію і втратив розпланувальну-просторову композицію, тому зараз ця композиція поступово відновлюється (в останні роки паралельно тильному фасаду палацу прокладено і впоряджено Алею закоханих).

Міський парк ім. П. Чайковського площею 5,8 га на сьогодні є найбільшим за площею в центрі міста і найбільш упорядкованим. Він має центричну розпланувальну композицію, в якій алеї сходяться до невеликого

озера з півостровом у центрі його. У цьому парку встановлено пам'ятник композитору П. Чайковському.

Парк між Благовіщенською церквою і Круглим двором виник у 1924 р. як сквер на Економічній (колишній Базарній) площі навколо братської могили. Сьогодні це невеликий парк площею 2,6 га з радіально-концентричним розплануванням алей. У центрі стояв пам'ятник В. Леніну, демонтований у лютому 2014 р.

На вулиці Комарова збереглася стара липова алея, що вела до цукрових заводів економії Л. Кеніга. Це 147 екземплярів липи віком понад 110 років.

На західній периферії міста є важливий об'єкт природно-заповідного фонду – територія дендропарку «Нескучне». На цей час він має статус парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (садово-паркової архітектури) національного значення. Він заснований на поч. ХІХ ст. Розташований у мальовничій лісистій місцевості. Майстерно організований з використанням лісу, що існував навколо величезних ставків. У 1911 р. біля входу в парк зведено в стилі модерн двоповерховий з вежею будинок головного управителя маєтками Л. Кеніга з господарськими спорудами. Навколо будинку розбито партер з використанням різновидів туї.

Парк ландшафтного типу, площею 253 га, з них 2 га зайнято під забудову і 15 га під водоймища. Парк – одне з найстаріших насаджень дуба з супутніми породами до 280 років (ясена, липи, клена і інш.). Нарівні з дільницями старих насаджень в парку є безліч штучних насаджень віком до 160 років, з участю таких цінних порід, як модрина, горіх, дуб червоний, оксамит, сосна чорна. Парком прокладена мальовнича алея, яка то спускається до берега ставка, то вибігає вгору схилом. Використовується Тростянецькою лісодослідницькою станцією⁵⁷.

---

⁵⁷ Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: Ил. справ.-каталог. – Т. 4. – К.: Будівельник, 1986. – С. 30.

2.4. Архітектурно-просторова композиція та пейзажно-видова структура історичного центру населеного пункту

Аналіз архітектурно-просторової композиції та пейзажно-видової структури історичного центру Тростянця, виявлення зон композиційно-видового впливу пам'яток необхідні для збереження художніх якостей об'єктів архітектурної спадщини, їхньої ролі в панорамах, силуетах забудови, переспективах вулиць і площ населеного пункту.

З огляду на ландшафт території головна композиційно-просторова вісь міста проходить уздовж долини р. Боромлі з північного заходу на південний схід. Просторово-візуальні характеристики ландшафту, такі як наявність у межах доброї видимості (1500-2000 м) високих позначок на схилах плато, що забезпечує панорамний огляд усього простору долини згори, зумовили те, що силуетні характеристики забудови мають у Тростянці дещо менше значення, ніж у містах, середмістя яких розташовані на високих пагорбах чи плато. У Тростянці незначна кількість домінант означає окремі фокуси – точки найвищої композиційної активності, розташовані у заплаві р. Боромлі. За таких умов великого значення набуває так званий п'ятий фасад міста – панорама згори, яку формують дахи й завершення будівель.

За своїм містобудівним значенням архітектурні об'єкти та пам'ятки культурної спадщини Тростянця поділяються на три групи:

1. Містобудівні домінанти: Благовіщенська і Вознесенська церкви, п'ятиповерховий вальцьовий млин у складі виробничого комплексу економії Л. Кеніга⁵⁸.

2. Архітектурні акценти – в цю групу входять як архітектурні об'єкти (палац Л. Кеніга, Круглий двір, Економічна лікарня, будинок головного управителя маєтків у Нескучному), так і пам'ятки історії та монументального

---

⁵⁸ Зазначена споруда при значних об'ємі й висоті не має виразного силуету, оббудована більш пізніми промисловими корпусами і тому не відіграє активної ролі в панорамах і силуетах забудови.

мистецтва – пам'ятник П. Чайковському, меморіал з танком Т-34 на площі ім. 40-ї армії, Братська могила учасників громадянської війни, радянських воїнів та пам'ятник воїнам-землякам на вул. Червоноармійській, 55, біля школи ім. Т. Шевченка, Водонапірна вежа на вул. Т. Шевченка, 11.

3. Об'єкти рядової забудови, яка формує середовище – бібліотека по вул. Миру, 4, Магазин купця Ф. Курила, Будинок школи (двокласного училища, 1882 р.), в якому народився, жив і навчався Хвильовий М. (Фітільов М.Г.) на вул. Червоноармійська, 52, Будинок священника Благовіщенської церкви, Казарми робітників цукрових заводів економії Л. Є. Кеніга (гуртожиток і клуб), Головна контора маєтку Л. Є. Кеніга, нині міська рада, Адміністративна будівля, нині міліція, Особняк на вул. Горького, 39, Споруда 9-ї дистанції шляху ст. Смородине, Цех експлуатації депо ст. Смородине.

Об'єкти кожної з цих груп мають певну специфіку композиційно-видового впливу.

Містобудівні домінанти, з огляду на особливості своєї об'ємно-просторової структури та своєрідну ландшафтну ситуацію Тростянця, мають великі за площею зони видимості: з заходу і з півдня Благовіщенська і Вознесенська церкви добре оглядаються з високих позначок рельєфу в радіусі до 2000 м. Завдяки ландшафтній ситуації у цьому випадку ще більшими є зони формування видів – при огляді пам'яток з вищезазначених видових точок і видових фронтів у вид потрапляє весь простір долини р. Боромлі. При цьому спільний огляд всіх домінант з далеких відстаней забезпечується тільки з південного і західного напрямів. Найцінніші види розкриваються з Охтирської гори. Зі сходу зона видимості пам'яток обмежена залізницею та лісовими масивами; на південь від залізничного вокзалу станції Смородине є пунктирний видовий фронт на Благовіщенську церкву і вальцьовий млин у складі виробничого комплексу економії Л. Кеніга. При цьому останній об'єкт не має виразної силуетної характеристики і, попри свою історико-архітектурну цінність, з багатьох видових точок сприймається як дисгармонійний об'єкт.

Уздовж залізниці, на південь від урочища Веселе, є видовий фронт, який забезпечує огляд з далеких відстаней (радіус понад 2000 м) Вознесенської церкви у панорамі.

У зонах доброї видимості домінант (у радіусах до 1000 м) відсутні зони видимості, які б забезпечували одночасний огляд обох сакральних домінант Тростянця – Вознесенської церкви разом з Благовіщенською. Можна вказати тільки декілька видових точок на вулицях Комінтерна, Будьонного і на міському кладовищі. Вознесенська церква має найбільш сприятливе видове розкриття з правобережної заплави р. Боромлі на південь від вул. Б. Хмельницького, з долини струмка Буровець та зі схилів Охтирської гори. У цих межах велику цінність мають видові точки уздовж вул. Червоноармійської.

Для розташованого в центрі Тростянця садибного комплексу, який складається з містобудівної домінанти й акцентів (Благовіщенська церква, палац Л. Кеніга, Круглий двір) видова зона особливо значної цінності міститься на північ від садиби в правобережній заплаві р. Боромлі у межах вулиць Комарова, Набережної, Горького. Всі ці особливо цінні видові зони позначені на кресленику.

В інтер'єрі міста найважливіше значення мають зони видимості й зони формування видів в межах радіусів розрізнення деталей архітектурних споруд (радіус до 350 м) і на більш локальних ділянках – у зонах найкращого візуального сприйняття архітектурних об'єктів (радіус до 2-х висот об'єкта). У центрі міста, де об'єкти архітектурної спадщини, а саме – містобудівні домінанти, архітектурні акценти та об'єкти рядової забудови розташовані компактно, вони мають спільні безперервні видові зони уздовж вулиць Горького, Миру, а з півночі є особливо цінна видова зона, обмежена річищами Боромлі і Тростянця. Звідси здійснюється оптимальне візуальне сприйняття історико-архітектурного комплексу. Аналогічна зона видимості для

Вознесенської церкви простягається на 350-500 м в обидва боки від церкви уздовж вулиці Червоноармійської, охоплюючи майданчик в тилу церкви.

Решта об'єктів культурної спадщини мають локальні видові зони в межах своїх ділянок (будинки сторожки при в'їзді в садибу Л. Кеніга) та/або в межах безпосередньо прилеглих до них ділянок вулиць і площ (Економічна лікарня, бібліотека, будинки купця Ф. Курила, казарми цукрового заводу тощо).

Дуже характерною для архітектурно-просторової композиції та пейзажно-видової структури історичного центру є така особливість: хоча з зовнішніх стосовно міста видових точок і фронтів, а також у розпланувальній структурі міста чітко прочитується композиційний зв'язок між обома містобудівними домінантами (церквами), однак прямого візіального зв'язку між ними зараз немає. Він існував до 70-х рр. ХХ ст., коли видову вісь вул. Миру, спрямовану від Благовіщенської церкви на Вознесенську, перекрила двоповерхова споруда універмагу на вул. Червоноармійській. З цієї причини зазначена будівля позначена на історико-архітектурному опорному плані як дисгармонійна.

Виходячи з викладеного вище, в плані збереження композиційного значення об'єктів культурної спадщини Тростянця, а значить – і його архітектурно-просторової композиції та пейзажно-видової структури історичного центру – найбільше значення мають простори центральних вулиць міста – Горького, Миру, Червоноармійської, видові зони в заплаві р. Боромлі й видовий фронт уздовж пругу Охтирської гори. З огляду на це подальше регулювання забудови відповідно до визначених зон охорони пам'яток має бути спрямоване на збереження видів, які відкриваються з цих видових точок, фронтів і зон.

Розділ 3. Комплексна історико-культурна оцінка території населеного пункту

3.1. Узагальнена оцінка культурної спадщини населеного пункту

Сукупність нерухомих об'єктів культурної спадщини м. Тростянця формують пам'ятки та об'єкти різних видів і категорій (ступенів цінності). Серед них відсутні об'єкти археології. Відповідно до листа Управління культури і туризму Сумської обласної державної адміністрації від 19.03.2013 № 15/416 на території у межах м. Тростянця об'єктів археологічної спадщини не зареєстровано. У межах м. Тростянця є такі пам'ятки і об'єкти культурної спадщини за видами і категоріями:

Пам'ятки архітектури та містобудування національного значення – 5 (з них 1 комплекс).

Пам'ятки архітектури та містобудування місцевого значення – 3 (з них 1 комплекс).

Пам'ятки садово-паркового мистецтва національного значення – 1.

Пам'ятки монументального мистецтва місцевого значення – 2.

Пам'ятки історії місцевого значення – 13.

Об'єктів культурної спадщини, що пропонуються для взяття на державний облік – 4 (з них 2 об'єкта архітектури, 1 об'єкт монументального мистецтва й історії, 1 об'єкт архітектури й історії – комплекс).

Значних історичних будівель – 13, у тому числі 2 комплекси.

Усі об'єкти, які пропонуються для взяття на державний облік, потребують виготовлення облікової документації та проходження відповідних експертних процедур для вирішення питання про занесення цих об'єктів до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Переліки всіх цих пам'яток та об'єктів культурної спадщини наведені у відповідному розділі наприкінці цього тому.

3.2. Історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, об'єкти природно-заповідного фонду

У Тростянці в межах території міста відсутні історико-культурні заповідники та історико-культурні заповідні території. Натомість є кілька об'єктів природно-заповідного фонду. Це дуб віком понад 280 років з тильного боку палацу Л. Кеніга на вул. Миру, 16; дуб віком близько 300 років на вул. Миру; Липова алея на вул. Комарова – 147 екземплярів віком понад 110 років. Значним за територією об'єктом ПЗФ є урочище «Веселе» поблизу вул. Б. Хмельницького. Це мішані насадження з переважанням сосни віком понад 120 років, площею 36 га. Всі ці об'єкти є пам'ятками природи місцевого значення.

До об'єктів природно-заповідного фонду національного значення належить Гетьманський національний природний парк, який включає значні території в межах трьох районів Сумської області. У м. Тростянці він займає земельну ділянку на лівому березі р. Боромлі площею орієнтовно 500 га. Це землі, що включаються до складу Гетьманського національного природного парку без вилучення у землекористувачів. Це частина Тростянецького держлісгоспу, яка відповідно до Указу Президента України від 27 квітня 2009 р. № 273/2009 «Про створення Гетьманського національного природного парку» стає частиною об'єкта природно-заповідного фонду – Гетьманського національного природного парку.

НПП «Гетьманський» створений на території Великописарівського, Охтирського та Тростянецького районів Сумської області. Загальна площа території парку становить 23360,1 га, у тому числі 11673,2 га складають землі, вилучені в установленому порядку та надані парку у постійне користування, і 11686,9 га – землі, включені до його складу без вилучення у землекористувачів (як на території м. Тростянця). Парк розташований у мальовничій долині

р. Ворскла та її допливів і репрезентує природні комплекси Лівобережного Лісостепу.

Парк створено з метою збереження, відтворення і раціонального використання типових та унікальних природних комплексів Лівобережного лісостепу, зокрема заплави р. Ворскли, що мають важливе природоохоронне, наукове, історико-культурне, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення. Парк підпорядкований Міністерству охорони навколишнього природного середовища України. Загальна площа парку становить 23360,1 га, а на території м. Тростянець – орієнтовно 500,0 га (після виконання проекту парку та винесення меж в натуру, площа буде відкоригована). Унікальність Гетьманського національного парку полягає у тому, що тут збережено різноманітні типові ландшафти Лівобережного лісостепу — від низинних заплавл, сфангових боліт до реліктових корінних лісів.

Об'єктом національного значення є і парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва національного значення «Тростянецький» (він же – парк «Нескучне» як пам'ятка архітектури). Він розташований на західній околиці м. Тростянець, частково на території Тростянецької міської ради (66,6 га), частково Станівської сільської ради (189,4 га). Основою парку є дібровний масив природного походження. Композиційну вісь його становить каскад з трьох штучних водойм загальною площею 18,4 га, дві з яких було утворено на початку ХІХ ст., шляхом побудови двох дамб на р. Тростянець, а третя – у 80-х рр. ХХ ст. На схилах різної крутизни (7-15°, а інколи 30-35°) та експозиції, що збігають до водойм, ростуть дуб, ясен, липа, клен. Ближче до водойм висаджено біогрупи сосни та ялини.

Будівництво парку розпочалось з облаштування доріг навколо ставків, вимощування їх цеглою, прокладання спланованих по горизонталях доріжок на крутих, покритих лісом схилах. У глибині лісу, біля вершини однієї з заток найбільшого ставка було споруджено Грот німф.

Парк засновано на початку XIX ст. На той час це були земельні володіння Олександри Надаржинської – онуки Тимофія Васильовича Надаржинського – першого власника Тростянецького маєтку. Далі Тростянецьким маєтком володіли нащадки Надаржинських по чоловічій лінії, з 1820 р. по жіночій лінії у роді Корсакових, а з 40-х років у роді князів Голіциних. За князів Голіциних Грот, збудований у 1809 р., використовувався для проведення театралізованих вистав. Під час вистав для створення більшого ефекту, артисти перевдягалися в німф та сільфід, а ліс навколо грота було ілюміновано. З того часу ця споруда відома під назвою «Грот німф».

В 1868 році князь Олексій Васильович Голіцин продав Тростянецький маєток купцю А. А. Марку, у якого в 1874 році його придбав Леопольд Єгорович Кеніг, цукрозаводчик. До 1918 р. Тростянецький маєток перебував у власності нащадків Л. Є. Кеніга. Весь цей період парк утримувався в належному стані, постійно облаштовувався, будувались нові споруди та висаджувались нові рослини. На схилах яру, що безпосередньо примикають до Тростянця, було висаджено сосну Веймутову, сосну чорну австрійську, модрина, ялину. На північному узліссі дібровного масиву, що є також територією парку, на початку XX ст. зведено будинок в стилі модерн, в якому проживала родина керуючого лісовим господарством останнього власника Тростянця (Юлія Леопольдовича Кеніга). До будинку веде алея з липи кримської (єдине місце виростання цього виду у Сумській обл.). Вік лип перевищує 100 років, санітарний стан задовільний.

За радянських часів парк перетворився на Краснотростянецьку лісову дослідну станцію. В 1928 р. співробітниками станції закладено дендрологічний парк на зрідженій ділянці старого природного лісу, на вільних місцях якого введені нові породи. До кінця 50-х рр. XX ст. у ньому вже нараховувалось понад 120 нових для північно-східної України видів дерев та чагарників. Розташований він на крутому південному схилі балки, що спускається до водойми.

В 1962-1964 рр. на території парку на площі 6 га закладено новий дендропарк. Було висаджено понад 30 тисяч саджанців, отриманих із багатьох дендропарків і ботанічних садів. У дендропарку на той час нараховувалося понад 250 видів і різновидів дерев, чагарників і ліан. Нині в його живій колекції зібрані представники 40 родин. Найбільшим видовим різноманіттям представлені розові (55 видів і форм), бобові (20) та соснові (близько 30 видів).

У природному деревостані парку–пам'ятки ростуть дуби віком 350-400 років з низько опущеними широкими кронами, які є характерними для дерев, що виростили на свободі, чи, принаймні, не в густому стоянні. На це звертав увагу проф. М. М. Орлов, а пізніше і В. В. Гурський. Дерев інших видів (ясен, клен, липа) мають значно менший вік. Звідси можна припустити, що під час створення парку не мав тієї повноти, яка є зараз. Густим є і підлісок, головним чином з ліщини та бруслини. Разом з підростом липи, ясеня, ільма та інших порід підлісок утворює майже непроникний для ока ярус.

У трав'яному покриві можна виділити аспект ранньовесняних ефемероїдів (проліска, ряст, пшінка та деякі інші) та аспект, що змінює його, - широкотрав'я з тривалою вегетацією. У трав'яному покриві домінує яглиця, за якою за рясністю йдуть копитняк європейський, зірочник лісовий, медунка, купина багатоквіткова, як домішка – фіалка дивна, вороняче око, чина весняна, гравілат міський, маренка запашна, розхідник звичайний, кропива дводомна та деякі інші. На початку вегетаційного періоду ранньовесняні рослини утворюють різнокольоровий суцільний покрив на схилах різної експозиції та крутизни.

Поряд з місцевими видами на території парку ростуть вихідці з різних регіонів України, природних зон, країн і континентів. Добре почувуються тис ягідний – з західних районів України, Криму, Західної Європи, Прибалтики та Кавказу; горіх маньчжурський – із Далекого Сходу; модрина сибірська – з Сибіру, європейська – з центральної Європи; кипарисовик горіхоплодний, модрина японська, софора японська, хеномелес японський, горіх Зібольда – з

Японії; айлант – з Китаю; дуб каштанolistий – з Азербайджану та Ірану та інші. Особливо вражає велика кількість вихідців з Північної Америки, що добре прижилися. Це сосни Веймутова та Банка, ялини канадська та Енгельмана, дуби північний і крупноплідний, ялиці одноколірна та бальзамічна, гікорі білий і гіркий, клен сріблястий, черемха пізня, гіркокаштан червоний, кипарисовик Лавсона, яловець віргінський тощо.

Грот Німф розташований в глибині парку. Він споруджений з великих плоских каменів в 1809 р. до 100-річчя Полтавської битви. Сам грот складається з трьох об'єднаних аркових входів, виконаних з великих неотесаних каменів пісковика і цегляного купола діаметром близько 10 м; товщина стін близько 1,5 м. Він був декоративною спорудою і використовувався для відпочинку та розваги господаря садиби і його гостей. У середині по периметру купола розташовуються кріплення для факелів, при світлі яких проходили всі заходи всередині гроту. У самому куполі було кілька аркових вікон, через які сонце частково освітлювало приміщення. У 1944 р. у Грот німф був пошкоджений вибухом.

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Тростянецький» у Нескучному має значну історичну, наукову та естетичну цінність. Про останнє свідчить і той факт, що щороку тут відбуваються міжнародні пленери художників – пейзажистів, твори яких зберігаються в залах музею, влаштованого в палаці Л. Кеніга.

3.3. Аналіз зон охорони пам'яток культурної спадщини, що є діючими на час складання історико-архітектурного опорного плану

У межах міста діють межі й режими зон охорони пам'яток, встановлені на основі науково-проектної документації, розробленої КиївВНДІТІАМ у 1989 р.⁵⁹

⁵⁹ Історико-архітектурний опорний план и проектные предложения по зонам охраны памятников истории и культуры г. Тростянца Сумской обл. – В 2-х Т. / КиївВНДІТІАМ. – К., 1989. – Рукоп. – ДІФ НДІТІАМ. – Інв. №№ 1617, 1618. – Договір № 3/89. – 106 с., 5 арк.

Ці матеріали враховані в Генеральному плані Тростянця, розробленому в 1991 р. КиївНДПмістобудування, який є чинним зараз.

Відповідно до генерального плану міста чинними є такі зони охорони пам'яток:

території пам'яток (Благовіщенської і Вознесенської церков, палацу Л. Кеніга та Круглого двору);

комплексна охоронна зона (північна) садибного комплексу з палацом Л. Кеніга, Круглим двором, Благовіщенської церкви, Виробничого комплексу економії Л. Кеніга, магазину купця Ф. Курила та пам'ятника П. Чайковському, яка включає також міський парк ім. П. Чайковського;

комплексна охоронна зона (південна) навколо Вознесенської церкви та інших пам'яток;

охоронна зона Економічної лікарні.

Заплати р. Боромлі та струмка Тростянця в межах міста підлягають охороні як зона охоронюваного ландшафту, своєрідний водно-зелений діаметр, що поєднує природні заповідні території та охоронні зони пам'яток культурної спадщини. На території зони охоронюваного ландшафту не допускається капітальна забудова.

Виходячи з ландшафтних та містобудівних особливостей Тростянця була визначена досить велика зона регулювання забудови, що простяглася від струмка Тростянець до підніжжя Охтирської гори з обмеженням висоти й поверховості нової забудови.

Зважаючи на відсутність принципів змін в архітектурно-містобудівній ситуації з часу, що пройшов з дати затвердження чинних зон охорони пам'яток культурної спадщини, а також з огляду на досить значні зміни нормативної бази сфери охорони нерухомої культурної спадщини, ці зони охорони пам'яток потребують коригування в частині уточнення меж та встановлення відповідних режимів використання територій.

3.4. Загальна характеристика історичного ареалу населеного пункту

Межі історичного ареалу м. Тростянця визначено вперше у цій роботі на підставі натурних досліджень, аналізу історичних даних, наявних архівних джерел з урахуванням сучасної містобудівної ситуації. Межі нанесено на актуально топовийомку.

Межі історичного ареалу проходять:

по вул. Горького з півдня на північ, уздовж пругу надзаплавної тераси на захід до вул. Відродження, по вул. Відродження, Татаренка, уздовж південно-західної межі Міського парку ім. П. Чайковського, по вул. Горького, охоплює домоволодіння №№ 26, 28 по вул. Горького.

Площа історичного ареалу – 30,02 га.

На території історичного ареалу розташовані такі пам'ятки, нерухомі об'єкти культурної спадщини та історичної забудови:

№ п/п	Назва пам'ятки	Адреса розташування	Датування	Вид пам'ятки	Категорія пам'ятки	№ та дата рішення про взяття під охорону	Охоронний номер
Пам'ятки							
1	Благовіщенська церква	вул. Горького	1744-1750 рр.	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	1551
2	Садибний комплекс (Садиба Л. Є. Кеніга):	вул. Миру, 16-20	XVIII-XIX ст.	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	
2.1.	Палац	вул. Миру, 16	20-і рр. XIX ст.	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	1546
2.2	Манеж-цирк (Круглий двір)	вул. Миру, 20	20-і рр. XIX ст. (1749 р.)	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	1547

3	Бібліотека	вул. Миру, 4	1878 р.	архітектури	місцева	Розпорядження Представника Президента України від 28.12.92 № 349	317-См
4	Магазин купця Ф. Курила	вул. Горького, 26	1908 р.	архітектури	місцева	Розпорядження Представника Президента України від 28.12.92 № 349	315-См
5	Пам'ятник П.І. Чайковсько- му	вул. Миру	1984 р.	монументаль- ного мистецтва	місцева	Рішення Сумського облвиконкому від 15.02.88 № 31	1729
6	Будинок, в якому відбувся перший Тростянецький з'їзд рад	вул. Леніна (Миру), 4	1918 р.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому № 111 від 23.04.88	1869
7	Будинок, в якому жив і працював Чайковський П.І. – російський композитор	вул. Миру, 16	1864 р.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому № 111 від 23.02.71	1204
Об'єкти культурної спадщини							
8	Виробничий комплекс економії Л. Є. Кеніга: Вальцовий млин; Складський корпус; Білий амбар			вул. Горького, 58	1887-1907 рр.	архітектури, історії	
9	Будинок священика Благовіщенської церкви			вул. Горького	кін. ХІХ ст.	архітектури	
10	Сторожка при в'їзді в садибу Л. Кеніга з огорожею			вул. Миру, 14	2-а пол. ХІХ ст.	архітектури	
Значні історичні будівлі							
11	Головна контора маєтку Л. Є. Кеніга, нині міська рада			вул. Горького		1820-і рр.	
12	Адміністративна будівля, нині міліція			вул. Горького, 34		кін. ХІХ ст.	
	Будинок культури			вул. Миру		1958 р.	
Об'єкти природно-заповідного фонду							
13	Дуб			вул. Миру, 16		понад 280 років	

Режими використання історичного ареалу та обмеження господарської
діяльності на території історичного ареалу

Режими використання територій у межах історичного ареалу визначаються режимами використання територій та зон охорони пам'яток, установлених на території ареалу.

У межах історичного ареалу пріоритетним напрямом містобудівної діяльності є збереження традиційного характеру середовища, охорона і раціональне використання розташованих у його межах пам'яток і об'єктів культурної спадщини, збереження містоформуючої ролі об'єктів культурної спадщини.

У межах історичного ареалу опрацюванню проектної документації на будівництво, реконструкцію будівель і споруд повинно передувати розроблення історико-містобудівних обґрунтувань.

Частина території історичного ареалу, а саме території пам'яток належать до земель історико-культурного призначення.

В історичному ареалі висота нових будівель і тих, що підлягають реконструкції, не повинна перевищувати 3 поверхи з загальною висотою до 9 метрів від денної поверхні. Має зберігатися існуючий характер забудови у відповідності до типу міського середовища.

У межах визначеного історичного ареалу забезпечується збереження сталої просторово-планувальної системи, червоних ліній забудови, форм благоустрою.

На цій території передбачається збереження функцій загальноміського центру при максимальному використанні існуючого фонду; обмеження розміщення нових об'єктів з функціями, які мають тенденцію до активного розвитку, вимагають великих будівельних об'ємів, територій і притягують значні транспортні потоки. Об'єкти нового будівництва слід розміщувати замість втрачених і не цінних споруд з дотриманням обмежень щодо поверховості, габаритів у плані, масштабу, які визначаються режимами використання територій та зон охорони пам'яток, установлених на території ареалу.

ДОДАТКИ

**Перелік
пам'яток культурної спадщини м. Тростянця**

№ п/п	Назва пам'ятки	Адреса розташування	Датування	Вид пам'ятки	Категорія пам'ятки	№ та дата рішення про взяття під охорону	Охоронний номер
1	2	4	3	7	5	6	8
1.	Вознесенська церква	вул. Червоно-армійська, 53	поч. ХХ ст. (1913 р.)	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	1550
2	Благовіщенська церква	вул. Горького	1744-1750 рр.	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	1551
3	Садибний комплекс (Садиба Л. Є. Кеніга):	вул. Миру, 16-20	XVIII-XIX ст.	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	
4	Палац	вул. Миру, 16	20-і рр. XIX ст.	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	1546
5	Манеж-цирк (Круглий двір)	вул. Миру, 20	20-і рр. XIX ст. (1749 р.)	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	1547
6	Парк „Нескучне”	вул. Нескучинська, 5	20-і рр. XIX ст.	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	1548
7	Тростянецький парк	урочище Нескучне, площа 258 га	серед. XIX ст.	садово-паркової архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 29.01.609 № 105	

8	Бібліотека	вул. Миру, 4	1878 р.	архітектури	місцева	Розпорядження Представника Президента України від 28.12.92 № 349	317-См
9	Магазин купця Ф. Курила	вул. Горького, 26	1908 р.	архітектури	місцева	Розпорядження Представника Президента України від 28.12.92 № 349	315-См
10	Комплекс Економічної лікарні: Лікарня з амбулаторією; Хірургічний корпус; Господарський корпус	вул. Горького, 55	1891- 1911 рр.	архітектури	місцева	Розпорядження Представника Президента України від 28.12.92 № 349	316-См
11	Пам'ятник П.І. Чайковському	вул. Миру	1984 р.	монументаль- ного мистецтва	місцева	Рішення Сумського облвиконкому від 15.02.88 № 31	1729
12	Пам'ятник олімпійському чемпіону В.П. Куцу	Спортивна база «Нескучне», стадіон	1985- 1986 рр.	монументаль- ного мистецтва	місцева	Рішення Сумського облвиконкому від 15.02.88 № 31	1730
13	Братська могила учасників громадянської війни, радянських воїнів та пам'ятник воїнам- землякам	вул. Червоно- армійська, 55, біля школи ім. Т. Шевченка	1918- 1920 рр., 1943 р., 1956 р., 1971 р.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому №278 від 11.05.76	1151

14	Братська могила радянських воїнів	вул. Т. Шевченка, 14, біля школи ім. Островського	1943 р.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому №278 від 11.05.76	1152
15	Братська могила радянських воїнів	центральне кладовище	1943 р.	історії	місцева	Розпорядження голови Сумської облдержадміністрації № 29 від 27.01.99	
16	Братська могила радянських воїнів	колишне с. Радомля, центр	1943 р.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому №278 від 11.05.76	1188
17	Братська могила радянських воїнів	колишне с. Смородине, біля школи	1943 р.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому №278 від 11.05.76	1153
18	Танк Т-34, встановлений на честь 183-ї танкової бригади, яка відзначилася у боях за звільнення міста	площа ім. 40-ї армії	1943, 1983 рр.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому № 111 від 23.04.88	1725
19	Могила Боєва І.К. – Героя Радянського Союзу	центральне кладовище		історії	місцева	Розпорядження голови Сумської облдержадміністрації № 29 від 27.01.99	
20	Могила Борисенка М.П. – Героя Радянського Союзу	центральне кладовище		історії	місцева	Розпорядження голови Сумської облдержадміністрації № 29 від 27.01.99	

21	Будинок, в якому відбувся перший Тростянецький з'їзд рад	вул. Миру, 4	1918 р.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому № 111 від 23.04.88	1869
22	Будинок, в якому жив і працював Чайковський П.І. – російський композитор	вул. Миру, 16	1864 р.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому № 111 від 23.02.71	1204
23	Будинок школи (двокласного училища, 1882 р.), в якому народився, жив і навчався Хвильовий М. (Фітільов М.Г.) – український письменник	вул. Червоно-армійська, 52	1893-1904 рр.	історії	місцева	Розпорядження голови Сумської облдержадміністрації № 29 від 27.01.99	
24	Будинок, який відвідував Грабовський П.А. – український поет, публіцист	вул. Кірова, 7	1883-1885 рр.	історії	місцева	Розпорядження голови Сумської облдержадміністрації № 29 від 27.01.99	
25	Паровоз 3-м 708-89 (виготовлений Іжорським заводом “Красный профинтерн”)	локомотивне депо ст. Смородине	1987 р.	історії	місцева	Рішення Сумського облвиконкому № 31 від 15.02.88	1727

**Перелік
пам'яток культурної спадщини на прилеглий до м. Тростянця території**

№ п/п	Назва пам'ятки	Адреса розташування	Датування	Вид пам'ятки	Категорія пам'ятки	№ та дата рішення про взяття під охорону	Охоронний номер
1	Грот (Грот німф)	вул. Нескучинська, 5	20-і рр. XIX ст. (1809 р.)	архітектури	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442	1549

**Перелік
об'єктів культурної спадщини м. Тростянця, що пропонуються для взяття на державний облік**

№ п/п	Назва об'єкта	Адреса розташування	Датування	Вид
1	Виробничий комплекс економії Л. Є. Кеніга: Вальцовий млин; Складський корпус; Білий амбар	вул. Горького, 58	1887-1907 рр.	архітектури, історії
2	Пам'ятник цукрозаводчику Л. Є. Кенігу	вул. Набережна, 28 (сквер навпроти прохідної фабрики „Крафт Фудз Україна”)	2010 р.	монументального мистецтва, історії
3	Будинок священика Благовіщенської церкви	вул. Горького	кін. XIX ст.	архітектури
4	Сторожка при в'їзді в садибу Л. Кеніга з огорожею	вул. Миру, 14	2-а пол. XIX ст.	архітектури

**Перелік
об'єктів культурної спадщини на прилеглий до м. Тростянця території, що пропонуються для взяття на
державний облік**

№ п/п	Назва об'єкта	Адреса розташування	Датування	Вид
1	Будинок головного управителя маєтками Л. Є. Кеніга в Нескучному	вул. Нескучинська, 5	1911 р.	архітектури
2	Господарська споруда з вежею у комплексі будинку головного управителя маєтками Л. Є. Кеніга в Нескучному	вул. Нескучинська, 5	1911 р.	архітектури

**Перелік
значних історичних будівель м. Тростянця**

№ п/п	Назва об'єкта	Адреса розташування	Датування
1	Комплекс казарм робітників цукрових заводів економії Л. Є. Кеніга (гуртожитки і клуб)	вул. Калініна, 3	кін. XIX ст.
2	Головна контора маєтку Л. Є. Кеніга, нині міська рада	вул. Миру, 6	1820-і рр.
3	Адміністративна будівля, нині міліція	вул. Горького, 34	кін. XIX ст.
4	Комплекс споруд економії Л. Кеніга в колишньому селі Гай: кінний завод, ветеринарна клініка, будинок управителя, контора, квартири службовців	вул. Сосновий бір	кін. XIX ст.
5	Особняк	вул. Горького, 35	кін. XIX ст.

6	Споруда 9-ї дистанції шляху ст. Смородине	площа ім. 40-ї армії, 2	поч. XX ст.
7	Цех експлуатації депо ст. Смородине	вул. Гришина, 88	1888 р.
8	Будинок культури	вул. Миру, 7	1958 р.
9	Початкова залізнична школа	вул. Т. Шевченка, 3	1912-1913 рр.
10	Клуб деревообробної фабрики	вул. Т. Шевченка, 5	1928 р.
11	Водонапірна вежа	вул. Т. Шевченка, 11	1928 р.
12	Земська школа в колишньому селі Смородине	вул. Смородинська	поч. XX ст.
13	Кінотеатр	вул. Горького, 24	1950-і рр.

Перелік пам'ятних знаків жертвам голодоморів на території м. Тростянець

1	Пам'ятник жертвам Голодомору 1932 – 1933 років	м. Тростянець, центральне кладовище	
2	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 років	м. Тростянець, вул. Смородянська, кладовище	
3	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 років	м. Тростянець, вул. Червоноармійська, на території Вознесенської церкви	
4	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 років	м. Тростянець, у лісовому масиві у районі вул. Мічуріна	

Новозбудовані пам'ятники у м. Тростянець у 2010 році

1	Пам'ятник Т.Г.Шевченку	м. Тростянець, вул. Миру, 7 (біля будівлі РБК)	
2	Пам'ятник цукрозаводчику Л.Кенігу	м. Тростянець, вул. Набережна, 28 (сквер навпроти прохідної фабрики „Крафт Фудз Україна”)	

**Список
об'єктів природно-заповідного фонду на території м. Тростянця**

№ п/п	Назва об'єкта	Адреса розташування	Вік, опис, площа, кількість об'єктів
1	Дуб	вул. Миру, 16	понад 280 років
2	Дуб	вул. Миру	300 років
3	Липова алея	вул. Комарова	понад 110 років, 147 екземплярів
4	Урочище «Веселе»	вул. Б. Хмельницького	понад 120 років, мішані насадження з переважанням сосни площею 36 га
5	Гетьманський національний природний парк	лівий берег р. Боромлі	площа орієнтовно 500 га

Списки використаних документів та матеріалів, літератури, архівних джерел

Документи:

1. ДБН Б.1.1-15:2012 «Склад та зміст Генерального плану населеного пункту».
2. ДБН Б.2.2-2-2008 «Склад, зміст, порядок розроблення та затвердження науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування».
3. ДБН Б.2.2-3-2012 «Склад та зміст історико-архітектурного опорного плану населеного пункту».
4. Закон України «Про архітектурну діяльність» (від 20.05.1999 р. з подальшими змінами).
5. Закон України «Про основи містобудування» (від 16.11.1992 р. з подальшими змінами).
6. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» (2004 р., з подальшими змінами).
7. Закон України «Про охорону культурної спадщини» (від 08.06.2000 р., з подальшими змінами і доповненнями).
8. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р., з подальшими змінами).
9. Земельний кодекс України (від 25.10.2001 р., з подальшими змінами).
10. Концепція сталого розвитку населених пунктів, схвалена постановою Верховної Ради України від 24.12.1999 № 1359-XIV.
11. Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР. – К.: КиевНИИП-градостроительства, 1982.

12. Порядок визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць; затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 318.
13. Порядок розроблення історико-архітектурного опорного плану населеного пункту, затверджений наказом Мінрегіонбуду від 02.06.2011 № 64.
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 р. № 909 «Про затвердження Порядку визнання населеного місця історичним».
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 25. 08. 2004 №1094 «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природо-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення».
16. Природно-заповідний фонд Української РСР. Реєстр-довідник заповідних об'єктів. – К.: Урожай, 1986.
17. Список історичних населених місць України (міста та селища міського типу), затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 р. № 878.

Література:

1. Атлас Харьковского наместничества 1787 г. с топографическим описанием. – Харьков, 1902. – 7 С. + 32 карты + 1 табл.
2. Багалея Д. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губ.) в XVI-XVIII ст. – М., 1886.
3. Багалея Д. Общий очерк древностей Харьковской губернии. – Харьков, 1890.

4. Багалей Д. Очерки из истории колонизации и быта степной окраины московского государства. – М., 1887.
5. Багалій Д. Історія Слобідської України. – Х.: Основа, 1990. – 254 С.
6. Биков В. Храмы Сумщины. – К.: Наш час, 2012. – 360 с.
7. Богомоллов А., Безсмертний В. Найдревніші поселення Тростянецьчини // Ленінським шляхом. – 1969. – 30 січня.
8. Бондаренко Б. Градостроительство Харьковщины. Очерки планировки и застройки городов (XVII – первой пол. XIX вв.). – Канд. дисс. – Х., 1953.
9. Бондаренко І. Характерні риси творчості харківського єпархіального архітектора Володимира Немкіна // Архітектурна спадщина України. – К.: НДІТІАМ, 2002. – Вип. 5. – С. 359-363.
10. В путешествие по Сумщине. – Х.: Прапор, 1978.
11. Вечерский В. Историко-градостроительные исследования региона. На примере Сумской области // Строительство и архитектура. – 1990. – № 10. – С. 10-12.
12. Вечерський В. Архітектурна й містобудівна спадщина доби Гетьманщини. Формування, дослідження, охорона. – К.: Головкиївархітектура, 2001. – 350 С.
13. Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: Виявлення, дослідження, фіксація. – К.: Видавничий дім А.С.С, 2005. – 588 с.
14. Вечерський В. Пам'ятки промислової архітектури на Сумщині: дослідження і методика збереження // Індустріальна спадщина в культурі і ландшафті: Матеріали Першої всеукраїнської конференції / Науковий вісник Інституту дизайну і ландшафтного мистецтва Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв Мінкультури України. – Випуск 2. – К.: ДАКККіМ, 2005. – С. 23-32.
15. Вечерський В. Православні святині Сумщини. – К.: Техніка, 2009. – 224 с.

16. Вечерський В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. – К.: НДІТІАМ, 2003. – 560 с.
17. Вечерський В., Поліщук А. Туристичні ресурси Сумщини: історико-культурний і природний аспекти // Туристичні ресурси України. – К., 1996. – С. 216-236.
18. Географически-статистический словарь Российской империи. – Т. 5. – СПб., 1868.
19. Голяховский Я. Памятная книжка Харьковской губернии на 1863 год. – Х., 1863.
20. Голяховский Я. Памятная книжка Харьковской губернии на 1868 год. – Х., 1868.
21. Городские поселения в Российской империи. – Т. 5. – Часть 1. – СПб, 1865.
22. Дейнека А. Памятники архитектуры Сумщины. – Х.: Прапор, 1989. – 199 С.
23. Загиблі на чужині /Мартиролог мешканців Сумської області, що загинули у локальних війнах і закордонних збройних конфліктах. – Суми, 2011.
24. Записки о слободских полках с начала их поселения до 1766 года. – Х., 1812.
25. Історія міст і сіл України: Сумська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1973.
26. Краткий очерк Тростянецкого имения гг. наследников д. с. с. Л. Е. Кениг в сельскохозяйственном и лесном отношениях. – Ахтырка, 1912.
27. Лукомский Г. Старинные усадьбы Харьковской губернии. – СПб., 1914. – 104 С.
28. Ляскоронский В. Г. Городища, курганы и длинные (змиевы) валы по течению рр. Псла и Ворсклы // Труды XIII археологического съезда. – М., 1907. – Т I. – С. 158-198. Передрук: Вид. 2-ге репринтне, доповнене. – Передмова Супруненко О. Б. – Полтава: Археологія, 1995, препринт вип. 9.

29. Миллер Д. П. Архивы Харьковской губернии // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Х.: 1902. – Т. 13. – Ч. 1: Село Тростянец. Церковный архив. – С. 352-353.
30. Опацкий А. Фабрично-заводская промышленность Харьковской губернии. – Харьков, 1912.
31. Описание Слободской Украинской губернии 1802 г. – Х., 1889.
32. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1991. – 222 с.
33. Орлов П. А. Указатель фабрик и заводов Российской империи – СПб., 1881.
34. Пам'ятки архітектури й містобудування України: Довідник Державного реєстру національного культурного надбання / В.Вечерський, О.Годованюк, Є.Тиманович та ін.; За ред. А.Мардера та В.Вечерського. – К.: Техніка, 2000. – 664 с.
35. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: Ил. справ.-каталог. – Т. 4. – К.: Будівельник, 1986. – 375 с.
36. Пассек В. Историко-статистическое описание Харьковской губернии // Материалы для статистики Российской империи. – СПб., 1839. – Отд. 2.
37. Приймак В., Осадчий Є. Північний схід Дніпровського Лівобережжя у кінці XVI-XVII ст. (Історико-археологічні нариси). – Полтава, 2006. – 70 с.
38. Россия. Полное географическое описание нашего отечества. – Т. VII. – Малороссия. – СПб., 1903.
39. Самойлович И. Справочная книга для Харьковской епархии. – Х., 1904.
40. Слюсарский А. Г. Социально–экономическое развитие Слобожанщины XVII – XVIII вв. – Харьков: Харьковское книжное издательство, 1964.–460 с.
41. Список фабрик и заводов Европейской России. – СПб., 1903.
42. Список фабрик и заводов России. – Варшава-Москва-Санкт-Петербург, 1910.
43. Список фабрик и заводов Российской империи. – СПб., 1910.

44. Список фабрик и заводов Российской империи. Под ред. В. Е. Варзара. – СПб., 1912.
45. Сумцов Н. Очерки народного быта // Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII археологического съезда. – Т. 2. – Ч. 2. – Х., 1902.
46. Твердохлебов А. Ахтырский уезд накануне XIX в. (Материалы для истории Ахтырщины) // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Т. 19. – Х., 1913.
47. Технические предприятия Тростянецкого имения Л. Е. Кениг и наследники. Под ред. инж.-техн. М. И. Кузнецова – Харьков, 1913.
48. Тимофієнко В. Зодчі України кінця XVIII – початку XX століть: Біографічний довідник. – К.: НДІТІАМ, 1999. – 477 с.
49. Топографическое описание Харьковского наместничества. – Х., 1888.
50. Тростянец (имение Ю.Л. и В.П.Кениг Ахтырского уезда Харьковской губернии) // Столица и усадьба. – СПб., 1916. – № 54. – С. 3-6.
51. Тростянець: Фотоальбом. – К.: Мистецтво, 1985.
52. Тростянецкое имение Л. Е. Кениг и наследники. Сельское хозяйство. – Харьков, 1913.
53. Фабрики и заводы всей России. – К., 1913.
54. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Кн. 3. – М., 1857. – 602 с.
55. Фомин П. Церковные древности Харьковского края – Харьков, 1916. – 127 с.
56. Энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Ефрона. – СПб., 1901. – Т. XXXIII-А.

Архівні джерела:

1. ЦДІАУК, Ф. 1721, оп. 1, спр. 9, арк. 1. Виписка з відказних книг про пожалування села Тростянець духівнику Петра І Васильєву 1701 р.
2. ЦДІАУК, Ф. 1892, оп. 1, спр. 297, арк. 731. Відомості про с. Тростянець 1721 р.
3. ЦДІАУК, Ф. 1721, оп. 1, спр. 9, арк. 149. Відомість по кількості дворів у Тростянці в 1725 р.
4. ЦДІАУК, Ф. 1721, оп. 1, спр. 19, арк. 1-3. Жалувана грамота на с. Тростянець 1731 р.
5. ЦДІАУК, Ф. 1721, оп. 1, спр. 224, арк. 221-зв. Відомості про с. Тростянець 1732 р.
6. ЦДІАУК, Ф. 1710, оп. 1, спр. 1200, арк. 87-88. Відомість про кількість мешканців у Тростянці 1773 р.
7. ЦДІАУК, Ф. 1710, оп. 1, спр. 1766, арк. 54-зв. Відомість про кількість мешканців у Тростянці 1778 р.
8. ЦДІАУК, Ф. 1710, оп. 1, спр. 1814, арк. 75-зв. Про наявність підданих черкас поміщика Надаржинського 1779 р.
9. ЦДІАУК, Ф. 1861, оп. 1, спр. 18, арк. 105-151. Ревізька сказка за 1782 р.
10. ДАСО, Ф. 804, оп. 1, спр. 218. Про перенесення анимінса з закритої церкви с. Тростянець 1784 р.
11. ДАСО, Ф. 804, оп. 1, спр. 213. Про стан церков і дзвіниць. 1801 р.
12. ДАСО, Ф. 804, оп. 2, спр. 2. Відомість про кількість церков. 1806 р.
13. ДАСО, Ф. 759, оп. 2, спр. 286. Ухвала Тростянецької сільської громади про будівництво лікарні. 1906 р.
14. ЦДІАУК, Ф. 336, оп. 1, спр. 1726, арк. 1. Відомості про належність маєтку у Тростянці. 1906 р.
15. ДАСО, Ф. 759, оп. 2, спр. 617. Справа про переведення ярмарок і базарів у с. Тростянці. 1910 р.

- 16.ДАСО, Ф. 759, оп. 2, спр. 934. Кошторис на будівництво школи в Тростянці. 1912-1913 рр.
- 17.ДАСО, Р-32, оп. 3, спр. 56. Про облаштування скверу на площі біля Братської могили. 1924 р.
- 18.ДАСО, Р-2196, ООР, оп. 1, спр. 35. Про перетворення селища міського типу Тростянець на місто. 1939 р.

Проектні матеріали:

1. Историко-архитектурный опорный план и проектные предложения по зонам охраны памятников истории и культуры г. Тростянца Сумской обл. – В 2-х Т. / КиївВНДІТІАМ. – К., 1989. – Рукоп. – ДІФ НДІТІАМ. – Інв. №№ 1617, 1618. – Договір № 3/89. – 106 с., 5 арк. креслеників, 108 іл. (*відповідальний виконавець і керівник роботи Вечерський В. В.; у співавторстві з Логвин Н. Г.*).
2. Тростянець. Генплан. Пояснювальна записка. 1974 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 2463 Сп.
3. Тростянець. Генплан. Схема району. 1974 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04176.
4. Тростянець. Генплан. Основний кресленик. 1974 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04178.
5. Тростянець. Генплан. Схема інженерно-будівельної оцінки та інженерної підготовки території. 1974 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04179.
6. Тростянець. Генплан. Схема транспорту. 1974 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04182.
7. Тростянець. Генплан. Ескіз забудови центрального району. 1974 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04228.
8. Тростянець. ПДП центрального району. Пояснювальна записка. 1977 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 13231.

9. Тростянець. ПДП центрального району. План червоних ліній і ескіз забудови. 1977 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04935.
10. Тростянець. ПДП центрального району. Розбивочний кресленик червоних ліній. 1977 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04936.
11. Тростянець. ПДП центрального району. Інженерно-будівельна оцінка території та гідротехнічні заходи. 1977 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04938.
12. Тростянець. ПДП центрального району. Схема розміщення позамікрорайонних інженерних мереж. 1977 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04939.
13. Тростянець. ПДП центрального району. Схема організації руху транспорту і пішоходів. 1977 р. // Техархів НДПМістобудування. – № 04940.

**ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ)**

**КОМУНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
“ІНСТИТУТ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПЛАНУ м. КИСВА”**

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 32, тел. (044) 234 85 89, факс: (044) 234 25 82, www.kievgenplan.grad.gov.ua

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПЛАН м. ТРОСТЯНЕЦЬ

**ТОМ 2
КНИГА 1**

**ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ОПОРНИЙ ПЛАН
м. ТРОСТЯНЕЦЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Договір від 17.08.2012 року № 324/ГП-12
Замовник: Тростянецька міська рада